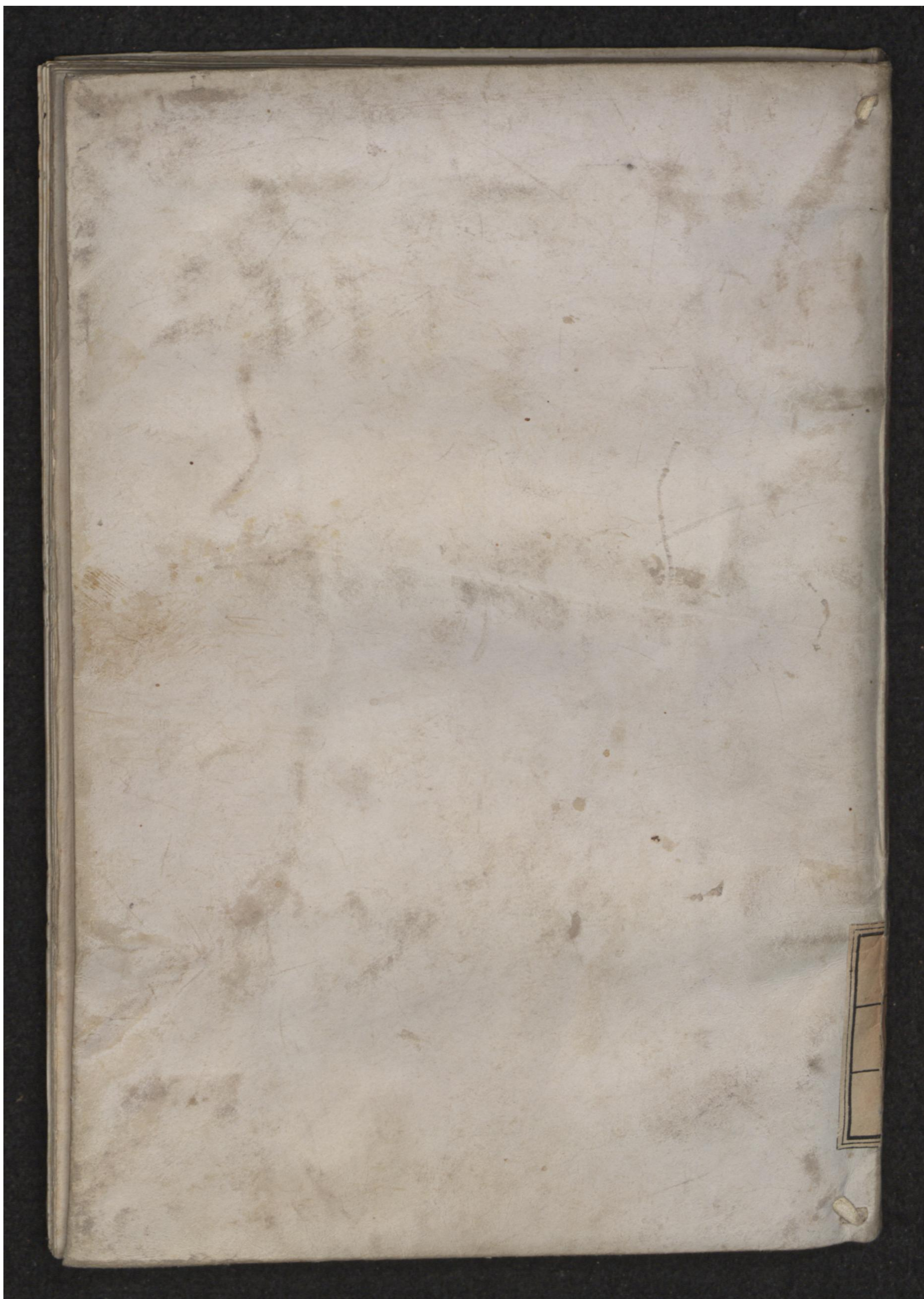
XXI
M.ASS.

4

1554

XXI
MASS

ANTONII MASSAE GALLESII CIVIS ROMANI CONTRA VSVM DVELLI.

AD ILLVSTRISS. D. BALDVINVM MONTIVM.

ROMAE apud Valerium Doricum, Anno Domini M.D.LIV.

ILLVSTRISSIMO D. BALDVINO MONTIO

ANTONIVS MASSA S. D.

*

AEPE mecum, Vir Illustrissime, cogitanti quanta sit eius immanitas Duelli, quod apud Italos nostros iam diu specie tuendi militaris honoris in usu habetur, nihil omnino uisum fuit, quod aut humanitati, (quam scilicet uirtutem præ cæteris nationibus nobis ipsi tribuimus) aut diuinis, & humanis legibus, quibus tantum scelus prohibitum est, magis aduersetur, ac repugnet: ut nemini dubium esse debeat, quin isti, qui Duellum ipsum exercent, quiq; eius patrocinium suscipiunt, atque adeo ipsi Principes, qui in suorum hominum scelere, ac temeritate conniuentes illud tolerant, & permittunt, iudicandi sint nec humanitatis rationem habere, nec de Christiana religione, ut pios homines deceret, sentire: nisi fortasse quadam consuetudinis, & inueterati, ut sic dicam, abusus excusatione uti posse uideantur. Qua quidem excusatione ut minori spe ueniæ posthac uti possint, uisum est mihi faciendum ut quibus olim rationibus Duelli feritatem manifestam fecissem, illiusq; patronorum

argumenta refutassem, eas in nostris Ciuilium obserua-
tionum libris, quos cotidie conteximus, notatas in unum caput conijcerem, & à toto opere, ac labore nostro seiunctas in libri modum ederem, ac peruulgarem. Tu uerò potissimum occurristi, cui librum ipsum deferrem, atque inscriberem, tum quòd me ueterem clientem tuum, measq; res omnes tua beneuolentia, præsidioq; tegere consueuisti; tum etiam quòd apud germanum, concordissimumq; fratrem tuum uirum sanctissimum IVLIVM III. Pont. Maximum, (si tanti rationes, ac scripta nostra tibi esse uidebuntur) auctor esse possis, ut tantæ feritatis impia, & uitiosa consuetudo tollatur. Nam, ut omittam summum dedecus, quod cum Itali uniuersi, tum uerò magis ipsi Principes admittunt; ut in eo ipso libro mihi uideor abunde ostendere, & probare: potest, nisi me fallit opinio, omni asseueratione affirmari, si quis asserat, & contendat Christianis hominibus licere ob priuatam causam, ut uulgo nunc fieri solet, id ipsum Duellum committere, eam opinionem contra sacras leges esse, atque adeo inter hæreticas opiniones connumerandam. Accipe igitur, Vir humanissime, librum, si minus stilo, dispositione, ac cæteris ornamentis insignem quæ sola ueritate contenti non admodum spectauimus, argumento certe, ac toto genere dignum tua lenitate, tua clementia, dignum ista tua natura ad beneficentiam, ad pacem, ad publicam denique salutem propensa; & pro

tua pietate, ac religione singulari, ad memoriamq; nominis tui sempiternam in eam curam, cogitationemq; incumbe, ut tam immani Duelli consuetudine per te sublata, tibi Respublica diuino, immortaliq; beneficio deuinciatur.

Vale.

INDEX RERVM NOTABILIVM

quæ ad ipsum, de quo agitur, Duellum spe-ctantes in primis suo quæq; ordine ab auctore tractatæ sunt.

19 Duelli

FINIS.

EX LIBRIS CIVILIVM OBSERVATIONVM ANTONII MASSAE GALLESII

CAP. CONTRA VSVM DVELLI.

HACTENVS de officio militum tradidimus ea, quæ ad uniuersum simul exercitum, & quæ ad singulos, cum erga Ducem, & commilitones, amicosq́;, & hospites, tum in hostes
1 ipsos spectare existimauimus. Superest, ut dicamus de certamine singulari, quod sæpius ex prouocatione fieri contingit, unde uictoribus magna laus acquiri solet. Nam ex Val. Max. lib.
ea re L. Sicinius Dẽtatus, qui octies ex prouocatione utro- 3. c. 2.
que exercitu inspectante uictor fuit: insignis euasit. Et Plin. l. 7. c. 28 Dion. lib. 10.
T. Manlius occiso prouocatore ex eius spolio Torquati no- Liui. lib. 7.
men inuenit. Darius quoq; Arsani filius propter huiusmo- Diod. lib. 17.
di facinus Regiæ dignitati sustinendæ idoneus esse existimatus est. Nam cum Artaxerses Persarum Rex, qui & Ochus appellatus est, cum Cadusijs bellum suscepisset: quodam ex hostium numero, cuius robur, & animi constantia in ore omnium erat, prouocante ad certamen singulare Persarum aliquem, cum nemo progredi auderet, solus Darius periculo se obtulit, aduersariumq́; uictum interfecit: qua ex re munera ingentia à Rege, & à Persis omnibus eam existimationem retulit: ut ei ad regnum adipiscendum fortitudinis quædam prærogatiua tribueretur.

Super eiusmodi pugna hæc ferè obseruaui, prouocato- 2
res ut plurimum fuisse ex barbaris, aut ex illius partis
exercitu, in qua minus uigeret militaris disciplina, &, si-
ue generalis & incerta esset prouocatio, siue singularis, et
Liu. lib. 23. et 25. certi hominis (quemadmodum Iubellius Taurea, & Ba-
dius Campani equites, ille Claudiũ Asellum, hic T. Quin-
tium Crispinum Romanos equites nominatim prouocaue-
runt) prouocatos nunquam in certamen prodiisse, nisi pri- 3
us Ducem percunctarentur, liceret ne extra ordinem in
prouocantem hostem pugnare? Qua in re uideo peccauis-
De bello Goth. lib. 3. se Procopium, qui scripsit à Doca è Gothorum exercitu
equite ad singulare certamen prouocatum esse è Romano-
rum exercitu, qui secum uellet armis confligere, atque illi
è Narsetis hastatis militibus quendam statim occurrisse, et
ipsum equo uectum, nulla Narsetis ducis, neque ueniæ ab
eo impetratæ mentione facta: Ac etiam alium insignem no
stri temporis historiarum scriptorem, qui ad similem pro-
uocationem in singulare certamen statim, et inconsulto du-
ce ex altero exercitu uirum clarum cucurrisse describit.
Non inficior potuisse rem ita contingere ob militarem di-
sciplinam in illis exercitibus neglectam, sed quia hoc incer-
tum est, scriptores ipsi cum rem tacitam præterierint:
quod esset eorum militum officium uidentur ignorauisse.
Lib. 3. c. 2. Quam notã ut uitaret Valerius Max. loquens de Q. Co-
tio equite Romano, qui propter fortitudinem Achilles co-
gnominatus est, & Q. Metello Cos. legatus in Hispa-
niam profectus erat, ita inquit. Postquam cognouit à quo-

dam gentis huius iuuene se ad dimicandum prouocari, (erat autem illi forte prandendi gratia posita mensa) relicta ea, arma sua extra uallũ deferri, equumq; duci clam iussit, ne à Metello impediretur: & illum Celtiberum insolentissime obequitantem consectatus interemit, detractasq; corpori eius exuuias, ouans lætitia in castra retulit.

4 Solent etiam Duces ipsi aliquando uel ex prouocatione, uel casu, ira, odioq; mutuo impulsi, aut etiam data opera sine prouocatione congredi. Pyrrhus rex cum Panthaco Demetrij Macedonum regis duce, qui prouocauerat, congressus est, & duobus illum uulneribus affecit. Satibarzanes quoq; Ariorũ dux prouocator ab Erigio Alexandri duce uictus, & occisus est. Quo pacto ipse etiam Alexander cum Poro Indorum rege dicitur concurrisse. Huius generis est Aiacis cum Hectore apud Homerum certamen. Sine prouocatione autem, sed data opera, cum Spithobrates Darij gener Præfectus Ioniæ, uir egregiæ fortitudinis cum magna equitum manu ingentem ederet, Macedonum stragem; Alexander cõuerso equo cum illo singulari certamine congressus est; Quo pacto etiã Iunius Brutus Romanus Cos. cum Tarquinij Regis filio Arunte, & M. Marcellus cum Viridomaro Gallorum duce, & antea Romulus cum Acrone Ceninensium Rege sunt congressi: & Cyrus minor fratrem Regem, contra quem bellum gerebat, in acie conspicatus suo cinctum globo, continere se non ualens, uideo, inquit, hominem, statim'que in eum inuadit: & infesta hasta per loricam pectus uerberat.

Plut. in uita Pyrrhi.
Diod. lib. 17.
Iust. lib. 12.
Iliad. 7.
Diod. lib. 17.
Liu. lib. 20. et Plut in uita Mar.
Liu. lib. 1.
Val. lib. 3.
Xenoph. de expe. Cyri l. 1.

Liui.lib.9. *Similis concursus factus est inter Q. Aemilium magistrū equitum Romanorum, & Samnitum Imperatoris fratrem.*

Appia.in Lybico. *Siphax quoque in prælio conspecto Masanissa, ira concitus in eum fertur, cui læte Masanissa occurrit, diuq́; singulari certamine inter se dimicant. Ad huiusmodi certamen no-*

Lib.3. *tandum extat Polybij præceptum, qui inquit, In singulari certamine oportet locū, ubi aduersarium ferias, speculari, & quæ pars corporis nuda, quæ inermis sit, diligenter animaduertere.*

Est aliud quoque inter hostes singulari certamine con- 5
grediendi genus, cum utilitatis publicæ causa ex pacto utrinque inito deliguntur qui pro omnibus pugnent; ita ut ab ea parte stet uictoria, cuius pugil uicerit: quo pacto Ro-

Liui.lib.1. *mani, & Albani Horatios & Curiatios, qui bellum unius pugnæ euentu terminoq́; definirent, constituerunt. Et cum*

Diony.li.3. *Heraclidæ post mortem Euristhei conati sunt in Peloponne-*

Herod. lib.9. *sum redire, Hyllus orationem habuit, non expedire, ut*

Diod. lib.5. *uterque exercitus confligendo periclitetur, sed ut alijs quiescentibus secum singulari certamine dimicaret is, quem Peloponnenses iudicarent sui exercitus præstantissimum. Accepta conditione Peloponnenses fœdus in hæc uerba percusserunt. Si uincet Hyllus Peloponnensium ducem, Heraclidæ in paterna reuertantur; sin uictus fuerit, retro Heraclidæ cedant, & exercitum abducant, nec per annos centum de reditu in Peloponnesum agitent: electusq́; est, qui pro Peloponnensibus certaret, Tegeatum rex Echenus, qui singulari congressus certamine Hyllum interemit. Eius-*

modi uidetur esse Menelai cum Paride certamen apud Homerum, necnon Aeneæ cum Turno apud Virgilium. Ilia. l. 3. Aene. l. 12.

Ex his occasione data opportunus uidetur esse locus, ut eo de genere singularis certaminis loquamur, quod nostrates uulgari sermone Duellum nominant: tametsi ea non est actio militaris, neque hostilis, sed quæ propterea in antecedenti parte urbanarum obseruationum collocari potuisset. Quam rem tractaturus ab instituta scribendi ratione recedam necesse est: quandoquidem in superioribus ea mihi fuit potissima cura, ut docerem, quæ singulis de rebus obseruaui: hic uero nihil aliud acturus sum, nisi ut diluam quæ sunt ab alijs de duelli immanitate tractata, doceamq; eam esse rem à recta ratione abhorrentem, & prorsus a bene constituta ciuitate excludendam: & ab ijs, qui de duello nuperrime scripserunt, nec re ipsa, nec nomine satis intellectam.

Sed ut euidentior sit eorum, quæ dicentur, demonstratio: ante omnia ponendæ sunt definitiones, quas isti tra-
6 diderunt. Vna est Iurisperitorum, qui ferè in hanc sententiam conuenientes, Duellum est, inquiunt, pugna singularis ad probationem ueritatis, ita ut qui uicerit, probauisse intelligatur. Nuper autem editus est liber Italico sermone scriptus, cui titulus est De Honore, in quo ponit auctor hanc definitionem. Il duello è uno abbattimento uolontario tra due huomini, per lo quale uno di loro intende prouare all'altro con l'armi, per uirtù propria, sicuramente, senza essere impediti, nello spatio di un giorno, che egli è huo-

mo honorato, & non degno di esser sprezzato, ne ingiu-riato, e l'altro intende di prouar il contrario. Quasi lati-ne aliquis ita diceret. Duellum est certamen uoluntarium, duos inter homines, quo alteri quidem institutum est ar-mis, suáq; propria uirtute, in loco ab externa ui tuto, & impedimentis uacuo, intra unius diei spatium alteri ostende re se & honestum uirum esse, & dignum qui neque de-spiciatur, neque iniuria afficiatur: alteri uerò propositum est contrariũ palàm facere. Harum definitionum errores præsertim posterioris, cuius multo plures sunt, ex infra-scriptis, ut arbitror, patebunt. Nunc autem positæ sint, ut intelligatur quam rem ipsi duellum esse intelligãt, itemq́; ut declarare possimus, qui circa illud sint errores.

Non dubito multos esse derisuros me, atq; hunc meum labo- 7
rem, qui rem adeo ueteri consuetudine usurpatam è menti bus hominũ euellere posse mihi persuadeam. Ego uero hoc primum admirabor, si Christi seruatoris nostri præceptis, ac sacrorum Theologorum monitis, iurisq́; ciuilis, & ca-nonici sanctionibus, quæ hanc immanitatem improbant, omniumq́; antiquarum, & præsentium bene institutarum gentium, apud quas nunquam permissa fuit, exemplis post-habitis, falsam nostratis uulgi opinionem præferre malue-rint. Deinde cum sciam alios multos errores progressu temporis, & sapientum monitis fuisse è populorum usu exclusos: spero fore, ut, cum intellexerint eam esse rem à Christiana religione abhorrentem, à morali philosophia, & à bene instituta Rep. discrepantem, ciuili, & canoni-

ca lege damnatam, & honori, cuius solius causa tantæ im-
manitati prætenditur, detrahentem, non eum conseruan-
tem, spero inquam, fore, ut præter fortasse paucos, qui ex
eo negotio uictum sibi quærunt: cæteri hac relicta, ueram
tutandi honoris uiam ingrediantur. Quo pacto immanitas
illa, qua humanis olim hostijs sacrificabant: & falsa opi-
nio illa, qua sibi ipsis homines mortem consciscere, ne in
hostium potestatem uenirent, gloriosum esse putabatur,
per Christianæ religionis insinuationem ueritate reuelata,
detestabiles, & nefariæ omnibus apparuerunt: præsertim
cum hæc ipsa, de qua loquimur, magna ex parte abolita sit:
nemo enim est qui Longobardorum, & Federici Impera-
toris, aliorumq; de indicendo per iudices ordinarios duello
leges sequatur, nec iam usquã permittitur ea priuatim, &
pro cuiusque libidine, certo aliquo, & ad id constituto in ci-
uitatibus loco pugnãdi licentia, qualis olim Perusiæ in cam-
po Bataliæ, Neapoli in Carbonaria, & Papiæ simili quo-
dam loco fuisse traditur. Postremo cum uideam uiros pro-
6 bos, & sacros concionatores assidue in prauas consuetu-
dines inuehi, malosq; mores à Christiana religione, uitaq;
ciuili dissidentes, quantocunque temporis usu inueteratos:
ab instituto non desistam, quin pro mea uirili parte in com
mune boni aliquid conferre tentem, utcunque cessurus sit
persuasionis euentus; ideoq; nunc ad propositum reuertor.
Quæsitum est, fuerit ne duellum ab antiquis inuentum. 8
Omnes ferè, Mutio Iustinopolitano excepto, qui (nisi fal-
lor) huius rei peritior fuit, & minus incaute scripsit,

Bal. ĩ l. athle. ff. de his qui not. infa. Paris de duello lib. 8. c. 20. Flori in l. qua actione. §. si quis in colluc. ff. ad aquil.

duellum antiquiſſimum eſſe aiunt, & à Mantineis reper-tum, Atheneum teſtem citant libro quarto ita dicentem: Hermippus in primo de legum latoribus, eorum, qui ſin-gulari certamine dimicarent, inuentores fuiſſe tradit Man-tinienſes, Demonacte uno ex ciuibus auctore, eiusq; rei imitatores fuiſſe Cyrenenſes: & paulo infra ſubdit: quòd autem antiquus fuerit mos ſingulari pugna decertantium, meminit Ariſtophanes in Phœniſſis de Oedipi filiorum mo-nomachia loquutus. Alciatus uero Iureconſultus rem exag-gerando ait. Ego ſtygij tyranni bella mundo inuehere me-ditantis rudimentum, et idcirco uetuſtiſſimum huiuſce digla-diationis uſum ſatis & ſuper ſcio: cum & Homerus non uno in loco eius meminerit, qui nunc Menelaum cum Paride pro Helena ſingulari certamine coram utroque exercitu certantem inducat, nunc Aeneam cum Diomede, Hecto-rem cum Aiace: Virgiliusq; maximus Poetarum Aenei-da ſuam Turni nece concluſerit, qui pro uxore Lauinia cum Aenea Phrygio manum conſeruerat. Hæc illi. Quæ omnia ſunt falſiſſima. Inciderunt enim illi in hos errores ob ignorantiam rei, quam tractabant: cum non animad-uerterent plura eſſe genera ſingularis certaminis: quæ ignoratio fecit, ut etiam in nomine errarent: omnes enim uno ore idem eſſe ponunt duellum, de quo ipſi ſcribunt, cum eo, quod ſignificat apud Græcos Monomachia, & apud Latinos certamen ſingulare: cum duellum ab eis defini-tum, ut ex ijs quæ infra dicentur, apparebit, tanquam bar-barum & nouum inuentum, neque Græce, neque Latine

proprium

proprium nomen habeat. Id uero quod Mantineis attribuit Hermippus, de eo duntaxat certamine, quo duo, plures'ue hostilium exercituum pugiles delecti ex pacto pro omnibus pugnant, intelligendum esse, clarum est ex hoc ipso, quod is citat ex Aristophanis Phœnissis filiorum Oedipi monomachiam; quanquam error uidetur in nomine Aristophanis: is enim Comicus fuit, cuius non extat comœdia talis, neque id est argumentum ad comœdiam aptum, sed extant Euripidis Tragici Phœnissæ, ubi describitur certamen ab Hermippo citatum. Verum quicunque is fuerit auctor, illud certum est Etheoclem ad exercitum Achiuorum, qui Polynicem in regnum reducturi Thebas accesserant, ad ipsosq; Thebanos ita loquutum esse. Nolite pro nobis mortem obire: ego enim ipse solus committam fratre cum meo pugnam, & si interfecero hunc, domum habitabo solus, uictus uero huic dedam ciuitatem: his auditis Polynices rem approbauit: Post hæc uero fœdera fecerunt; & iureiurando inter se dato, armati in interuallo utriusque exercitus ambo certantes occubuerunt.

9 Vt aũt oĩa sint clariora, pono plura singularis certaminis esse genera, totidem scilicet, quot sunt causæ, propter quas in certamen uenitur. Summa autem illorũ diuisio hæc est: quædam enim sunt ex causa publica, quædam ex priuata. Causa uero publica interdum est ex utilitate, quemadmodum contingit in exemplis supra positis, cum ex hostibus duo, uel plures ex prouocatione, uel improuiso concursu, aut etiam ex pacto singulariter pugnant. Interdum ex de-

Alberi. in l. Athletas. ff. de infam.

lectatione, quam afferebant olim in ludis publicis gladiatorum certamina, & quæ posterioribus seculis appellata sunt giostræ, & torneamenta. Priuata causa etiam est multiplex: interdum enim fit pugna ob inanem quandam gloriam militaris uirtutis ostentandæ gratia: interdum propter odium quibusdam inter se penitus insitum: interdum honoris conseruandi, & iniuriæ propulsandæ gratia, uel demum pro innocentiæ experimento, aut pro cuiuscunque ueritatis in iudicio, uel extra iudicium manifestatione. Quæ omnia prout diuersas habent causas, ita & diuersas habent probabilitatis, concessionis'ue, & prohibitionis, necnon iustitiæ, & iniustitiæ rationes. De primis 10

B. Aug. in. li. quæst. c. domi nus. 23. q. 3. Gl. d. c. dominus 23. q 3. S. Tho. 22. q. 40. arg. 3.

enim tribus generibus, cum inter hostes fiant, nemo unq; dubitauit, quin legitima sint, & quin liceat in eis uti etiam insidijs, & astutijs: cum leges etiam sacræ testentur nihil ad iustitiam interesse, cum iuste susceptum est bellum, siue aperte, siue ex insidijs quis pugnet, dummodo data fides non frangatur, aut mendacium non dicatur. Hac in re lapsus est auctor libri de honore, qui putauit huiusmodi certamina iudicanda, & dirigenda esse ad regulam sui duelli, quod infra latius explicabitur. Nicolaus quoq; Papa nominis æquiuoco uidetur fuisse deceptus, cum inter prohibita uideatur ponere ea, quæ inter hostes utilitatis publicæ causa fiunt certamina, quale gessit Dauid cum Goliath. De gladiatoribus lex erat uel publica, uel à muneraris posita, quibus armis, & modis certarent, similiter & de pugnantibus in torneamentis, quæ lex seruanda 11

c. Monomach. 2. q. 3.

erat. Sed hæc nullam habent cum hoc, de quo loquimur, duello communionem: & ambo sunt prohibita: gladiatorum quidem certamina prius per Honorium Imp. lege desuper lata, de qua meminit Nicephorus: deinde lege Magni Constantini Imperatoris: torneamenta uero concilio Lateranensi. Ad ostentationem roboris certant quidam gloriæ nimium appetentes, ebrij, ut puto, facti fabulosis eorum, quos uulgus equites errantes appellat, lectionibus: quod ipsum quoque haud antiquum est uanorum hominum inuentum, qui quasi non semper alicubi essent iusta bella, in quibus cum laude uires suas experiri possent, maluerunt in otio ciuili per cruenta singularium certaminum spectacula suam uanitatem insignem facere. Hoc pacto Sordellus Mantuanus quinque & uiginti equitibus intra Italiæ fines deuictis Lutetiam Parrhisiorum profectus tres eodem die equites dicitur superauisse. Et Emanuel Hispalensis per Mauritaniam fortissimum quenque prouocans, septem obtruncauit, quorum capita Hispalim retulisse fertur. Insignis uero uanitatis exemplum est Suerus, Hispanus et ipse, qui auorũ memoria ineunte anno, quo erat Compostellæ Iubileus de more celebrandus, põtem amnis ad Asturiã fluentis custodire statuit, hac lege uiatoribus proposita, ut quisq́s uellet pertransire pontem, uel se quasi uictum, et uirtute inferiorem dato munusculo profiteretur, ut puta calcari, siue chirotecha: q̃ si hoc alienũ sua gloria, et dignitate duceret, nõ aliter q̃ uicto custode transiturus ad singulare, siue pedestre, siue mallet equestre certamen se compararet:

Tomo. 13. in princ. C. de gladiat. l b. 11.

12 c. 1. et 2. ext. de torneamẽ.

Eg. exempl. lib. 3.

Sepulueda de mil. disc. l. 3.

ad quod ille omnis generis arma, & equos sibi, atque aduersario paratos habebat: Rumore indicti belli ex Gallia, Germania, & Britannia multi uanitate similes exciti eò confluxere: quorum nemo pontem transire tentauit, quem non Suerus aut prostrauerit, aut deditionem facere ex legis præscripto coegerit. Hoc quoque genus nihil commune habet cum eo duello, contra quod scribimus. Hic enim à præscripta pugnæ lege discedere non licet, & quoniam de sola gloria certatur: permittendum est, ut casu lapsus aduersarius sese erigat, gladioq; fracto ut alium sumat; et huiusmodi humanitatis liberalitatisq; officijs certãdum, quæ plerunque secus agenda sunt in duello. At eũ, qui propter 13
iræ exaggerationem insitumq; odium inita pugna, ratione, modoq; regi non potest, sed impetu fertur, ac rapitur usque ad iræ, odijq; satietatem, ferè descripsit Poeta, qui dixit.

Horat. serm. 7. lib. 1.

Hoc etenim sunt iure molesti,
Quo fortes, quibus aduersum bellum incidit: inter
Hectora Priamiden, animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis: ut ultima diuideret mors: & quæ sequuntur.

Huius itaq; modi cũ fuerit Achillis, et Hectoris certamen, 14
aliorumq;, de quibus supra est facta mentio: falso reprehenditur Virglius ab auctore isto libri de honore, qui, ut supra dixi, ad regulam sui libri omnia huiusmodi dirigenda esse censet, et qui uel si recte loqui potuisset: tamen sese cohibere debebat: ne contra tanti Poetæ auctoritatem loqueretur. Sed eius pugnæ diuersa fuit ab huius duelli tractatione ra-

tio, cum non solum ira, odiumq; inter Aeneam, et Turnum
intercederet : sed ageretur etiam ex pacto de uxore Laui-
nia, & Latini regno : quibus in rebus non solum iniurias
ulcisci, sed etiam riuales, & æmulos natura impellente
15 *de medio tollere concupiscimus. Quæ uero pro innocentiæ*
experimento, seu cuiuscunque ueritatis in iudicio manife-
standæ causa per iudices concedebantur duella, barbarorũ
moribus, & legibus fuerunt introducta, cum deficerent
probationes : sicut iure ciuili Romanorum, & antea apud ff. de iureiu. l.
Græcos, & quascunque alias bene constitutas Respubli- Arist.
cas concessa erat iurisiurandi delatio, qua, siue ille sit actor, Isocr.
1 *siue reus non ualens, seu nolens legitimis probationibus* Quint.
uti, super eo quod probandum est, offert aduersario iusiu-
randum, eum sic quodammodo prouocans iureiurando, ita
ut is cui offertur, iuret : uel in offerentem reijciat. Hoc
genus duelli praua Longobardorum consuetudine usitatum
ab eorundem Regibus in Italia contractum, & restrictum
fuit ad decem, & octo causas : à Frederico Imperatore ad
quattuor duntaxat : à Philippo uero Francorum Rege ad saxo. lib. 5.
tres tantum. Solum inuenio Frotonem Danorum regem hu- hist. Danicæ.
ius immanitatis comprobatorem, à quo lex condita esse me-
moratur, ut omnis lis, & controuersia ferro decernere-
tur, quòd speciosius existimaret esse uiribus, quàm uerbis
confligere. Verum hic quoque nulla est cum duello, de quo
loquimur, comparatio, cum eæ pugnæ fieri non possent
nisi armis, & modis per eas leges definitis : & concede-
rentur non honoris, sed purgationis causa certis in rebus

definitis; quæ sunt etiam prohibita per sacros canones. Errant propterea, qui duellum uulgare Italicum cum illo iudiciali comparantes argumentantur ipsum esse simile iudicio, habereq; actorem, reum, iudicem, & alias similitudines, quæ omnia ostendentur infra à ueritate longe distare.

De purg. uul. c. 1. & 2. & de cler. pug. in duel. c. 2.

Restat ultima species huius immanitatis, quod duellum 16
dicitur, et in Italia nunc est in usu frequenti: fitq; extra iudicium sine certa iudiciorum lege, tantum, ut isti credi uolunt, honoris tuendi, ignominiæq; propulsandæ causa, cuius, ut dixi, qui hactenus de eo scripserunt, et nomẽ, & notionem, uimq; & originem uidentur ignorauisse. Dicunt 17
enim nomen eius fuisse apud Græcos monomachiam, apud Romanos singulare certamen: cũ ea fuerint apud utrosq; generalia nomina non magis unius quàm alterius generis, sed quæ omnis generis certamina singularia significarent: nec, ut puto, reperietur apud Græcos, aut Roma- 18
nos, aut Carthaginenses, aut Persas, aut Hebreos, aut demum aliquam bene constitutam Rempublicam, huiusmodi pugnæ genus unquam fuisse permissum, aut cognitum: incognitæ autem rei non potuit apud illos esse nomen proprium. Mutius affirmat fuisse inuentum Longobardorum, sed is quoq; fallitur, quoniam Longobardorum leges id nõ permiserunt, nisi in certis, ut ante dictum est, & expressis causis, atque id in iudicio, armisq; & modis definitis: quam autem originem, quod'ue initium ego huic immanitati fuisse existimem, dicam infra, ubi definitiones supra

19 *positas excusserimus.* Iureconsultorum *definitio dicentium,*
Duellum esse pugnam singularem ad probationem uerita-
tis, non concludit propriè rem, de qua agitur, quoniam ea
uerborum amplitudo complectitur etiam illud Longobardo-
rum, & aliorum iudiciale duellum, & propterea non ho-
noris conseruandi, & ignominiæ propellendæ tantummo-
do causa, sed cuiuscunque rei probandæ occasione duel-
20 *lum suscipi uideretur.* Altera *uero definitio pluribus la-*
borat uitijs, quæ quoniam ad eorum, quæ infra dicentur,
clariorem demonstrationem conferent: singula excutere
decreui.

Dicit *primum esse certamen uoluntarium, ut ipse auctor*
explicat, ad differentiam eorum, quæ fiunt necessitate,
perinde ac si dixisset ad differentiam gladiatorij: cum gla-
diatores à lanistis ut pote serui à dominis inter se certare
cogerentur. Hoc *quidem pertransiri posset: nisi auctor*
21 *ille moralem philosophum professus omnia ad perpendicu-*
lum philosophiæ moralis exigere uoluisset. Ego *uero hac*
opinione ducor, ut statuam neminem unquam nisi fa-
tuum, aut ebrium in certamen huiusmodi sponte de- Herod. lib.7.
scendisse, memor prudentis sententiæ Demarati Sparta-
22 *ni illius, qui cum* Xerse *in Græciam transituro disse-*
rens, ait, Ego *neque cum decem promittam me posse di-*
micare, neque cum duobus, ac ne singulari quidem cer-
tamine libens certauerim, at si necesse fuerit, aut uehe-
mens discrimen institerit, promptissime cum uno quo-
uis istorum omnium dimicarem, qui se singulos aiunt.

idoneos ad dimicandum cum ternis Græcorum. Hæc ille.
Quapropter ſi tantam uim in animis hominum, quantam
iſti aiunt, conſeruandi honoris, & propulſandæ ignomi-
Ariſt. Ethic. niæ cupiditas habet: non minorem homini honoris cupido
neceſſitatem ea cupiditas quaſi domina afferre uidetur, q̃
olim gladiatoribus laniſtæ. Poterat igitur à Philoſopho
prætermitti in definitione uox illa, VOLVNTARIVM,
cum philoſophice loquendo, id non ſimpliciter, ſed ui ſit
In tract. duel. uoluntarium. Quam ob rem rectius feciſſe, ac melius in ea
in princ. parte rem expreſſiſſe uidetur Ioannes à Lignano Iurecon
ſultus, qui eam non ſimpliciter uoluntariam, ſed delibera- 23
tam pugnam appellauit. Recte autem à me fatuos, ebrioſq;
appellatos eſſe hos, qui nulla ui, ac neceſſitate coacti in eiuſ
modi certamen præcipites feruntur, non negabit, qui præ
Lib. 7. ter Demarati ſententiam Liuij quoque uerba conſideraue-
rit. Cum Gallus, ait ille, eximia corporis magnitudine for
tiſſimum Romanorum ad pugnam prouocauiſſet, T. Man-
lius Dictatorem percontatus ait, Si tu permittis, uolo ego
illi belluæ oſtendere, quando adeo ferox præſultat hoſtium
ſignis, me ex ea familia ortum, quæ Gallorum agmen ex
rupe Tarpeia deiecit: impetrataq; à Dictatore uenia, æqua
les armatum, adornatumq; aduerſus Gallum ſtolide lætum,
& linguam etiam ab irriſu exerentem producunt. Ali-
bi etiam cum Scipio munus gladiatorium ederet, mortuo
Lib. 28. patri, patruoq; eum honorem tribuens: Gladiatorum (in-
quit Liuius) ſpectaculum fuit non ex eo genere hominum,
ex quo laniſtis comparare mos eſt ſeruorum delectu, ac li-
bertorum,

bertorum, qui uenalem sanguinem habent: uoluntaria
omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. Nam *alij mis-*
si ab Regulis *sunt ad specimen insitæ genti uirtutis oste-*
dendum, alij ipsi professi se pugnaturos in gratiam Ducis,
alios æmulatio, & certamen, ut prouocarent, prouoca-
tiq; haud abnuerent, traxit: quidam, quas disceptando con-
trouersias finire nequiuerant, aut noluerant, pacto inter
se, ut uictorem res sequeretur, ferro decreuerunt: neque
obscuri generis homines, sed clari illustresq; Corbis, &
Orsua *patrueles fratres de principatu ciuitatis, quã* Ibem
uocabant, ambigentes ferro se certaturos professi sunt,
cum uerbis disceptare Scipio *uellet, ac sedare iras: negatũ*
id ambo dicere communibus cognatis, nec alium Deorum,
hominum'ue, quàm Martem *se iudicem habituros esse.*
Euentus *autem pugnæ his uerbis à* Liuio concluditur. *Ma-*
ior usu armorum, & astu facile stolidas uires minoris su-
perauit. Verba quoque Diodori sunt attendenda, cum ait. Lib. 17.
Erat inter Alexandri *conuictores* Macedo quidam Cora-
gus nomine, qui corporis robore, & rebus strenue gestis
multum præstabat, is uino incalescens ad certamen singu-
lare Dioxippum Athenien*sem athletam, cui ob plerasque*
insignes uictorias coronæ præmium datum fuerat, inuita-
24 *uit.* Hoc *autem, quod sentimus, ex eo magis etiam confir-*
mari uidetur, quòd perspicuum est, prouocatores ipsos,
quemadmodum stulte, & nulla cogente causa ad prouocan-
dum impelluntur, ita etiam stolide certare, & ut plurimũ
succumbere. Quod *interea dictum sit de illis, qui ad osten-*

tandam uirtutem fortissimos prouocant: nam de ijs, qui
nostratum more duello certant, infra considerabimus.
Sequuntur in definitione uerba hæc. INTER DVOS 25
HOMINES, Exponit ipse, ut excludantur certamina plu-
rium aduersus totidem, cum illa non sint proprie duella,
quod ostendit etiam ipsum uocabulum: quod quidem dictũ
à Mutio prius irrisum est, cum nulla ratio reddi possit,
quin una, & eadem controuersia coniunctim esse possit in-
ter plures, quæ inter duos. Nominis uero etymologia non
magis est uera quàm sit ea, quæ ab imperitis dicebatur
esse DIALOGI, cum tamen in sapientissimorum libris ui
deamus plurium quàm duarum personarum esse dialogos.
Illa etiam paulo post sequuntur. PER VIRTVTEM
PROPRIAM, ad differentiam, inquit auctor, eorum, qui
uti uolunt insidijs, & aliena uirtute, idest, ut uulgo lo-
quimur, alieno ualore: & ad excludendum armorum,
& quarundam huiusmodi rerum meliorem conditionem,
quæ uulgo dicitur Auantagio, ad excludendum etiam, quæ
casu, & fortuito incidunt, quibus adiumentis non compa-
ratur honor, cnm ea non sufficiant ad probandum aliquem
esse uirum honoratum: quia si honor est præmium uirtu-
tis, acquiri non potest nisi per uirtutem. Hic quoque au- 26
ctor iste (nisi fallor) aberrat à uero: cum astutia, & pru-
dentia sint uirtutes magis propriæ hominis, q̃; uires corpo-
ris, quæ sunt magis propriæ taurorum, & aliorum bru-
torum: quapropter sapienter ait Plutarchus. Hominum
propria uis in animi ratione consistit, qua & elephantes

per ſyluas pedicis capit, frenat equos, ſubiugat boues ara-
tro, uolucria deijcit arundinibus, & in profundo ſubmer-
ſa retibus extrahit: hæc eſt hominis uis, quæ multo ube-
rius ſe profert, cum ambitus terræ, cœli magnitudines, et
ſtellarum circulos proſequendo non fatigatur: Hæc erant
Hercule digna: quis non Vlyſſes, quàm Cyclops eſſe ma-
lit? Et quemadmodum ſupra dixi, dato iuſto hoſte, etiam
per ſacras leges ex inſidijs pugnare liceat, & quacunque
meliore conditione uti, ſi quis ab adiumentis paratior ſit,
quæ ſibi ſua induſtria comparauerit, dummodo abſit men-
dacium, & fides non fallatur: quod etiam probari po-
teſt exemplis, excepto eo certamine, quod ſupra dixi ad
ſolam oſtentationem fieri, & falſæ gloriæ acquirendæ
cauſa. Nam; ut omittam id, quod ſemper omnibus duci-
bus uſitatum fuit in omnibus bellis, in quibus nemo eſt,
qui neget minoris eſſe momenti, quæ palàm, & aper-
ta ui fiunt, quàm quæ dolo, & aſtu conficiuntur, nemo
fuit ex magnis Imperatoribus, ſiue quis Alexandri, ſiue
Scipionis, ſiue Cæſaris, aut aliorum quoruncunque res
geſtas percurrat: quin libentius aſtutia, & inſidijs, quàm
ui aperta uincere maluerit: atque etiam ea de re gloria-
tus fuerit: quapropter multi à ſtudioſis conſcripti ſunt
ſtratagematum libri. Nemo etiam negabit quin & in hoc
genere ualeat argumentum ſumptum à bello uniuerſali
ad ſingulare certamen, poſito quod utrunque ſit iuſtum,
& ꝙ illud particulare ſit pars illius uniuerſalis. Ad hanc
rem tamen ſingularis ēt certaminis exempla non deſunt.

Strabo lib. 9. Bellum erat Athenienſibus cum Bœotis de Melenis uico:
Polyæn. li. 1. Xanthus autem Bœotorum dux prouocauit Athenienſium
Suidas. regem Thimetem: recuſante autem illo Melanthus Meſſeniorũ rex Athenis profugus pollicitus eſt ſe imperij cauſa pugnaturum: congredientibus eis, Melanthus ait Xantho, atqui iniuriam facis, qui comitatus uenis ad pugnam: Xanthus conuerſus, ut alterum, ſi quis erat, aſpiceret: à Melantho confixus iaculo, peremptus eſt. Athenienſes eo ſtratagematis dolo uictoriam adepti, Melanthum regem fecerunt: diemq; feſtum annuum inſtituerunt, quem uocant Apathuriam, ideſt deceptoriam; Tantum abeſt, ut inſidijs, & aſtutia contra hoſtes uti ſit dedecori. Alexan

Diod. lib. 17. der quoq; Magnus cum Sphithobrate Ioniæ præfecto ſingulari certamine, ut ſupra dixi, congreſſus, meliorum armorum conditione, quam ei ſors tulerat, prudenter uſus eſt: nam, cum eius lanceæ ferrum in illius thorace fractũ uulnus irritum feciſſet: & Perſa, qui prius telum in Alexandrum coniecerat, gladio ſtricto in eum ferretur: non puduit Alexandrum altera lancea ſtatim arrepta barbarũ magno uulnere in faciem illato conficere. Itaque Virgilius iure reprehendi non poteſt, qui fecit Turnum ſub finem certaminis ſolo gladio uſum, haſta ab Aenea transuerberari. Præterea, ut in exemplo ſupra poſito claris uerbis inquit Liuius, Corbis natu maior uſu armorum, &

Lib. 28. aſtu facile ſtolidas uires Orſuæ patruelis natu minoris ſuperauit, quibus uerbis nihil eſſe poteſt expreſſius ad probandum id quod ego ſentio, licere, decereq; hoſtem in duel

lo astu magis, quàm solis uiribus superare. Quòd si contraria sentientes auctorem istum sequi uellemus, incideremus in magnas tricas, quæ rem facerent infinitam, & inextricabilem; Semper enim gladius, exempli causa, fractus, uel è manu in terram lapsus, restituendus, & certator cadens erigendus, subleuandusq́;, aut etiam casu aliquo uel aduersarij uirtute uulneratus, uel debilitatus ad æqualitatem redigendus, uel ita dimittendus esset, quo nihil dici potest absurdius.

Refutatur opinio ista eiusdem Liuij exemplo alio, qui, consertis, inquit, manibus duo Romani super alium alius uulneratis tribus Albanis expirantes corruerunt, ad quorum casum cum conclamasset gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones iam spes tota, nondum tamen cura deseruerat exanimes, uice unius, quem tres Curiatij circunsteterant. (hoc loco satis liquet non fuisse dedecori tribus unum circunsistere: uideamus quæ narrare pergit Liuius) Forte is integer fuit, ut uniuersis solus nequaquam par, sic aduersus singulos ferox: ergo, ad astutiam scilicet conuersus, ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, contigitq́; ut spes eum minime frustraretur. Illis enim, ut quenque uulnere affectum corpus sineret, per interualla insequentibus, duos unum post alterum, prius quàm fratres consequerentur, conficit, iamq́; æquato Marte singuli supererant, sed nec spe, nec uiribus pares: alterum intactum ferro corpus, & geminata uictoria ferocem in certamen tertium dabant, alter fessum uulnere, fessum cursu Lib. I.

trahens corpus, uictusq; fratrum ante se strage uictori obij-
citur hosti: nec illud prælium fuit: Romanus exultans ma
le sustinenti arma gladium superne iugulo defigit. Itaque
rectior est eorum sententia, qui explosis puerilibus istis
Ioan. Lig. col. pen. q. 8. erga aduersarium liberalitatibus dicunt æquum esse, cer-
tantes suæ fortunæ permitti: ut eos casus perferant, qui-
bus se ipsi sponte subiecerunt. Nam fieri non potest, ut 27
præstantia remota, æquabilitas constituatur; quod ex Fe
c. Monomach. in Cōst. regni lib. 2. derici Imperatoris uerbis colligi potest, cum inquit. Vix
enim, aut nunquam duo pugiles inueniri poterunt sic æqua
les: ut uel in totum non sit alter altero fortior, uel in
aliqua parte sui uigore maiori, & potiori uirtute, uel sal-
tem ingenijs alter alterum non excedat. Hæc ille. Sequun
tur hæc in definitione uerba. IN LOCO AB EXTER-
NA VI TVTO, ET IMPEDIMENTIS VACVO,
ATQ. INTRA VNIVS DIEI SPATIVM. ad diffe-
rentiam, inquit, eorum certaminum, quæ fiunt in locis non
tutis, ubi locus iniurijs, & impedimentis esse potest: &
quia prouocator non se obligat in infinitum tempus. Hæc 28
omnia, cum declarent non ipsius duelli uim, & naturam,
quam substantiam uocant, sed accidentia, quæ possunt ci-
tra subiecti corruptionem abesse, & inesse, omitti pote-
rant; præsertim id quod dicit de spatio unius diei: nihil
enim repugnare uidetur, quin, si ita conueniat, in plures
dies certamen prorogari possit. Reliqua sunt uerba,
quæ declarant propositum esse prouocatori quidem proba-
re se hominem esse honoratum, & dignum, qui nec iniu-

riam accipiat, nec despiciatur: quæ uerba se ait auctor posuisse, ut actoris, qui passus est iniuriam, officium ostenderet: alteri uero propositum esse probare contraria: ut significaret officium rei, idest eius, qui prouocatur, ob id, quòd alteri iniuriam fecerit, de quibus posterius erit differendum.

Hactenus probauisse mihi uideor nonnulla ex propositis, istos uidelicet scriptores nesciuisse quid esset proprie duellum, de quo ipsi scribebant: eiusq; proprium nomen ignorauisse, ac multo magis originem, & initium, neq; animaduertisse ipsum esse suis proprietatibus ab alijs singularium certaminum generibus distinctum. Nunc restat ut demonstrem, duellum non esse adiumentum, siue instrumentum honori tuendo congruens, aut necessarium, aut idoneum: idest (ut ita loquar) non esse medium sufficiens conseruando, recuperandóue honori, & iniuriæ, ignominiæq; propulsandæ. Præterea circa eius usum, & tractationem, etiam ut in re mala, pleraq; praue, & contra rationem instituta esse: ac potissimum optionem eligendi arma, quæ prouocato dari solet: quo nihil absurdius existimari potest: ea demum, quæ dicuntur de actore, & reo, & de comparatione duelli cum iudicio ciuili, uana esse atque inania. Sed antequam longius procedam, nolo prætermittere, quin dicam id quod sentio de huius malæ ac barbaræ consuetudinis origine, ac duelli per eiusmodi consuetudinem introducti definitionem subijciam.

Origo, si quis certum illius tempus, certumq; auctorem 29
exquirat: omnino est incerta: quoniam generaliter omnis
consuetudinis & principium nescitur ut plurimum, & au
ctor certus nullus proferri potest. Nam imprudentibus no
bis sese consuetudo insinuat, uoluntatesq; nostras obscure
primum, tum etiam aperte sibi conciliat: postremo tantum
acquirit auctoritatis, & gratiæ, ut regnet, domineturq;
perinde ac lex, & interdum lege uehementius, & acrius.
Veruntamen si coniecturæ locus est: ab his initijs, ut exi-
stimo, res profecta est. Victis, & oppressis Longobardis 30
Italia fuit à multis Regulis, uel potius tyrannis in parteis
diuisa, & occupata: hi, partim quia, ut erant uiribus, &
armis debiles, non poterant omnino quosdam insolentes, et
contumaces homines ab iniurijs arcere: partim quia, quod
Arist. Polit. lib. 5. c. ij. proprium est tyrannorum, feroces, & manu promptos,
qui fermè duelli occasiones aucupari solent, formidabant:
ut simul utraque se molestia liberarent, cœperunt in eorum
dissidijs conniuere, deinde paulatim permittere, ut singu-
lari certamine se se ipsi perimerent: præsertim cum Re-
guli ipsi, & tyranni haberent exemplum Longobardo-
rum: & id permittentes (quod boni principes nunquam con-
cessissent) suæ tyrannidi consulerent: dum feroces illi sese
de medio alius alium tollerent. Hos uero cum paulatim
alij interposito falso honoris nomine imitarentur: res ad
istam, quæ nunc uiget, immanitatem processit. In hanc me
sententiam perduxit historiarum lectio, quoniam ante de-
letos Longobardos nullam inuenio huius rei factam esse

mentio-

mentionem : quam rem tyranni postea, ut uerisimile est,
permiserunt. *Definitionem uero antequam ponam : non*
erit alienum ab instituto, si meam de hac immanitate opi-
nionem aurea sententia Ioannis Gersonis theologi celeber In serm. de .S. Ludouico.
31 *rimi confirmem.* Ex his, inquit ille, qui duello certant, alij
cupiditate opum mouentur, alij ambitione gloriæ, uiri for-
tis, & strenui splendorem usurpantes : uerum ut primi
plerunque non falluntur, quia plerique ex eis locupletes ea
ratione facti sunt (scilicet à stultis quibusdam principibus
tanquam uiri fortes liberaliori stipendio munerati) ita al-
teri fortitudinis, aut strenuitatis gloriam propter huiusmo
di præsumptam audaciam nunquam sunt assecuti. Ad hanc
rem testimonio Ciceronis utitur, cuius hæc uerba subijcit. Offi. lib. 1.
Ea *animi elatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si*
iustitia uacat, pugnatq; non pro salute communi, sed pro
suis commodis, in uitio est. Ex *his omnibus hæc mihi uide-*
32 *tur effici posse apta definitio.* Duellum est *singulare cer-*
tamen, quod homines quidam legum contemptores, specie
ac nomine conseruandi, recuperandiue honoris, & igno-
miniæ propulsandæ, re autem uera pecuniarum, aut falsæ
gloriæ, seu affectatæ uindictæ, uel æmulationis causa,
missis ultro citroq; libellis, ad locum, & diem certum
conuenientes, armis à prouocato electis, committunt.
Qua ratione constent, ac defendi possint singulæ huius de-
finitionis partes ut item explicem, non laborabo, cum ex
his quæ supra dixi, facile colligi posse uideantur, & ex
his quæ infra dicemus maiorē declarationē sint habituræ.

Quærit auctor libri de honore, quod alij quoque prius quæſiuerant: ad quem præcipere, ac diſputare de duello, & quæſtiones de illo poſitas diſſoluere pertineat. Ibi multis uerbis reprehendit & eos qui ad iuriſperitos, et eos qui ad uiros militares id pertinere dixerunt: ipſe hanc tractationem ad eam politicæ ſcientiæ partem, quæ eſt de moribus, pertinere contendit: atque ita huius præclaræ diſciplinæ uerum, & certum doctorem Philoſophum duntaxat moralem eſſe ſtatuit, ea (ni fallor) potiſſimum ratione, quia, inquit, iniuriæ, quibus propulſandis inuentum eſt duellum, ad ſcientiam morum pertinent: & honor, qui duelli finis eſt, in eadem ſcientia definitur: ideo ſequitur, ut duelli materia ad ſcientiam morum pertineat. Iuriſperiti uero quatenus iniurias tractant, ac uirtutes, & uitia: non id faciunt docendi cauſa, ſed ut uitia prohibeant, & uirtutes coli iubeant: cum uero præter ſanctiones ſuas etiam iniuriarum, uitiorum, & uirtutum definitiones, cauſas, & ſimilia ponunt: id non faciunt, ut ſolum ſunt iuriſperiti: ſed ut agnoſcunt iuriſprudentiam ſubiectam eſſe ſcientiæ morali, quam (ut ſic loquar) præſupponunt: quod etiam de duello intelligendum eſſe contendit: et eodem argumento eadem poſſeſſione milites quoque depellere conatur. Ad ſummam concludit omnia, quæ de duello conſiderantur, uſque ad congreſſum & pugnam ipſam, ad moralis philoſophiæ ſtudioſos pertinere, non ad Iuriſperitos, aut milites, ut tales ſunt: ipſam uero conflictionem ad artem tractandorum armorum, quæ uulgo Schermia dicitur, pertinere. Quòd uero multi di-

xerint duellum regi & tractari debere ſecundum conſuetudinem: huius opinionis cauſam fuiſſe dicit: quòd cum ante ipſum certas huius rei leges & regulas nemo tradidiſſet: ac propterea ignoraretur, ad quem id pertineret: melius dici non poterat, quàm de eo ſecundum conſuetudinem loqui: quod tamen non ſatis commode dicebatur, quandoquidem (inquit) conſuetudo cum ſit uaria, non uidetur eſſe idoneum fundamentum, ſuper quod tantæ rei moles conſtituatur. Sequeretur enim, ut quiſque more ſuo, & uarie ſecundum proprium ſenſum, uel ſecundum patriæ ſuæ conſuetudinem iudicaret. Ad hæc confutanda mihi uidetur non multis opus eſſe: tum quia quæſtio eſt quodammodo puerilis, non tanti certè momenti, quanti putat ipſe: tum quia nititur fundamentis, & poſitionibus, quæ præ-
34 ſuppoſita uocant, manifeſtè falſis. Sumit enim tanquam poſitum, & conceſſum iniuriarum tractationem eſſe totam Philoſophi moralis, præſertim quantum attinet ad earum cognitionem: cum tamen ex rei euidentia, atque etiam ex ipſius Ariſtotelis uerbis clarum ſit moralem philoſophum non poſſe habere plenam, perfectamq; iniuriarum cognitionem, niſi ſit etiam legum peritus. Eſt enim iniuria (inquit Ariſtoteles) cum quis libens contra legem lædit. Lex autem eſt uel propria, uel communis: propriam dico, quam ſibi priuatim unaquæque gens, ac natio ſcribit, & imponit: & ſecundum quam apud eos, qui communitate uitæ, atque uictus ſociati ſunt, uiuitur:

Rhet.lib.1.c. 10.& c.13. Ethic.lib.5. c.ult.

Communem autem, quæcunque nullo ſcripto ſancita inſita eſt in natura: cui una omnium gentium conſenſione uidetur eſſe obtemperandum. Quod ſi poſſit moralis philoſophus eorum, quæ communi illa, & naturali lege continentur, cognitionem habere: earum certe iniuriarum, quas fieri contingit contra alteram legem ſcriptam, quam propriam appellat Ariſtoteles, cognitionem habere non poterit, niſi etiam ſit legis ipſius peritus: hanc autem peritiam habere non poterit ex ſolo moralis philoſophiæ ſtudio, & librorum ethicorum lectione. Præterea ciuilis prudentia non eſt hominis tantum, ut hominis, ſed quia ciuis eſt, qui tum publice, tum priuatim uitæ ciuium, & ſaluti conſultum uult eſſe: hæc enim una Reipub. gubernacula per utranque ex legibus, quæ ſupradictæ ſunt, moderatur, & regit: nec unam aliquam, ſed omnes omnium commoditates amplectitur, ciuesq; ſuos bonos efficit, & beatos, quod ſummum eſt humanæ uitæ bonum. at ſi in hac ſcientia eſt ſummum hominis bonum: omnium ſit oportet ſcientiarum princeps, domina, &, ut ait Ariſtoteles, Architectonice. Nam quibus in Repub. ſcientijs, & artibus, & ijsdem, quando, quomodo, & quatenus ſit utendum, præſcribit: nec eas tantum facultates, quæ ſunt in honore, & pretio, ut rem militarem, Rhetoricen, Dialecticen ſibi ſubiectas habet, ſed etiam reliquas omnes artes, quarum eſt opus in agendo, aut faciendo, ad uſum ſuum accõmodat: edocetq; quid in unaquaque harum ſecundum leges faciendum ſit, aut non faciendum: qui campus latior eſt, quàm ut intra

35 ethicorum fines claudi poſſit. Cauſa uero quamobrem ſub incertis adhuc regulis uariata eſt, ſemperq; uariabitur, dũ erit duelli, conſuetudo, quod infra clarius apparebit, ea uidetur eſſe, quia caret ratione: immo eſt contra rectam rationem falſis quibuſdam poſitionibus, uel præſuppoſitis introducta conſuetudo. Et ſicut uerum uero conſonat: ita falſum nunquam rei cuiquam conſonum eſt. Ideo ſapienter ait Poeta. Ariſt.ethi.1. cap.8.

O here quæ res
Nec modum habet, neq; conſilium: ratione, modóq; Teren.in Eun.
Tractari non uult. in amore hæc ſunt mala, bellum, Horat.ſermo.3.lib.1.
Pax rurſum: hæc ſi quis tempeſtatis prope ritu,
Mobilia, & cæca fluitantia ſorte laboret
Reddere certa: ſibi nihilo plus explicet: ac ſi
Inſanire paret certa ratione, modóq;.

36 Hæc etiam eſt cauſa, quamobrem incertæ, ac uariæ ſint ſemper de duello Iuriſconſultorum ſententiæ: ita ut ſi alter ex aduerſarijs pugnam detrectare uelit, ſemper, ſaluo etiam, quem prætendunt honore, parata ſint diuerticula elabendi, quod mihi ſæpius conſulto ſucceſſit: nunquam enim in tam barbara cauſa quicquam reſpondere uolui, niſi quod ad impediendum certamen ſpectaret. Quinetiam, (abſit iactationis ſuſpitio) nulla uidetur eſſe in genere hoc controuerſia, quæ ſpecioſis, ut ſic dicam, & coloratis argumentis ita inuolui, & implicari non poſſit: ut inuitus conſultor ſaluo ſibi honore ſuo nunquam ferro decernat: neque id admodum difficile factu inueniet, cui complura in

utranque partem in diuersis controuersijs eorum, qui huiusmodi rerum peritiam profitentur, responsa, & consilia formis impressa & edita legere, & considerare uacabit. Accedit eò quòd omnia sumuntur ex consuetudine non scripta, quod nihil aliud est, quàm unumquenq; ex proprio
Arist. rhet. 1. sensu, atque arbitrio pronuntiare. Difficile autem est inuenire prudentes, qui uidere possint, quid quaque in re sit æquum, aut iniquum: Nam euenit sepenumero, ut tum amor, tum odium, quibus in priuatis controuersijs consulti promouentur: tum etiam propria commoda adeo perstringant eorum oculos, ut nequaq; uerum intueri possint: atq; ita propter præsentem cuiusq; aut uoluptatem in amore, aut dolorem in odio, aut cupiditatem in commodis, totum iudicium tenebris inuoluatur. Cuiusmodi confusio in re clariori solet accidere, nempe in mercatorũ iudicijs, in quibus nonnullis placet ex bono, & æquo, ac naturali quadam æquitate potius quàm ex iure scripto agi, et disceptari, quanquam enim certa sunt naturalis æquitatis principia: tamen ex opinionum uarietate confusio tanta nascitur: ut uix ulla sit controuersia, in qua, si quis requirat, non possint ex utraq; parte proferri à multis mercatoribus subscriptæ, et approbatæ contrarium continentes sententiæ, quas appellant uulgari sermone stilos, cuiusmodi in manus meas multi peruenere.

Duellum aũt non esse instrumentum, siue mediũ aptum 37
ad recuperandũ, conseruandum'ue honorem, hoc pacto probatur. Ponunt isti, qui hac de re scripserunt: honorem duntaxat esse duelli finem: honorem autem nemo negat esse uir

tutis, & beneficentiæ præmium iudicio, studioq; ciuium de- etb. 4. & 8.
latum: quæ uerba siquis populariter, ut nunc loquuntur ho- Cic. epis. ad
mines, explicare uelit: meo quidem iudicio ita dicere possit, Plancum. &
honorem hoc loco intelligi mundanã gloriam; quæ bona exi de clar. orat.
stimatio, et à nonnullis bona fama appellatur: nam cũ eius,
qui honoratur, excellentiæ testimonium honor esse intelli-
gatur, hoc nulla re tam locuples hominibus contingit, quàm
bonorum consentiente laude, & iudicio de præstanti uirtu
te. Quæ cum ita se habeant: ex eis hæc euidenter efficiun-
tur. Primum, ut is honos, eaq; bona fama non alia ratione, q̃
ueræ uirtutis ope acquiri, et conseruari, seu recuperari pos-
sit: alterum, ut non sit in cuiusquam arbitrio, ut bonam de
se famam, & deferendũ sibi honorem ab inuitis ciuibus ex-
torqueat: cum debeat ab illorum libera uoluntate, certóq; iu
dicio proficisci. Tertium, ut ij à quibus honos huiusmodi, &
bona fama proficiscitur, sint ipsi quoque boni, & uirtute
præditi: nam mali, & uirtutis expertes non possunt huius
rei, quæ uirtutis esse præmium ponitur: idonei iudices esse.

38 His positis, si duellum non est uirtus, neque opus uir-
tutis: consequens est, & efficitur quod mihi propositum
fuit. Non esse autem duellum uirtutis opus sed potius esse
uirtuti maxime oppositum: sic probatur. Quod est di- Arist. etb. lib.
uinis, & humanis legibus prohibitum: non potest nisi con- 5. polit. 1. c. 2.
temptis, uolatisq; legibus ipsis summo cum scelere peragi,
at ea maxima est iniustitiæ, scelerisq; pars, leges uiola-
re, & contemnere: quod ipsum ciuilem omnem tran-
quillitatem perturbat, labefactatq; publicam libertatem,

Theognis. & uitia in ſe continet omnia : que madmodum legum ob-
ſeruatrix iuſtitia in ſeſe uirtutes continet omnes. Nam
iſti contemptores legum, quietisq; publicæ perturbatores,
Hom. Odiſſ. ſunt Gigantes illi, Cyclopes, ac Læſtrigones, ſine lege, et
Ariſt. ethi. x. ſine ritu uiuentes, qui à Poetis finguntur, illa monſtra te-
terrima; & diræ peſtes Erebi, queis numina mille, mille
nocendi artes. Neque erit, ut puto, qui neget diuinis, &
humanis legibus duellum prohiberi, cum ſint in ſacris libris
ciuilisq;, & canonici iuris loci notiſſimi. Neque hic mihi 39
quiſquam opponat conſuetudinem : quoniam in ſcientia iu-
ris exploratum eſt, & certum, in huiuſcemodi actibus, quo
rum uitium non oritur ex prohibitione, uel quia in uetitis
ſunt: ſed ideo prohibentur, quia ſunt per ſe mali, non poſ
ſe conſuetudinem quantumuis licet uetus ſit, peccatũ excu
ſare, aut actus ipſos rectos, & legitimos facere. Quid?
quod ipſi etiã barbari, apud quos peruetus erat conſuetudo
Legũ Longob. iudicialis illius duelli: eam tamen deteſtantur. Rotharis. n.
lib. 1. §. recolimus. Longobardorum rex, qui eam impiam appellat, ita inquit.
Dũ per pugnã ipſam, ſicut antiqua fuerat conſuetudo, quæ-
rere diſponebant, grauis cauſa nobis eſſe comparuit, ut ſub
uno ſcuto per unam pugnam omnem ſuam ſubſtantiam ho-
mo amittat, & reliqua : Ait etiam infra, quia incerti ſu-
mus de iudicio Dei, & multos audiuimus per pugnam ſine
iuſta cauſa ſuam cauſam perdere; ſed propter conſuetu-
dinem gentis noſtræ Longobardorum legem impiam ueta
re non poſſumus. Et Fed. Imperator, Monomachiam, in-
In conſt. regni lib. 2. quit, quæ uulgariter duellum dicitur, paucis quibusdam ca-

ſibus

ſibus exceptis int er Barones regni noſtræ ditioni ſubiectos in perpetuum uolumus locum non habere, quæ non tam uera probatio, quàm quædam diuinatio dici poteſt, quæ naturæ non conſonans à iure communi deuiat, æquitatis rationibus non conſentit: & alibi, eam conſuetudinem prauam, & à tramite rationis cuiuſlibet alienam appellat. Hæc illi. Præterea ſi bona fama acquiri, haberiq; non poteſt niſi bonorum libero, ſpontaneóq; iudicio, non poterit ſtulta uulgi militaris opinio facere, ut duello uincere ad uirtutem atque laudem pertineat militarem: cum prudentes omnes, nempe Theologi, Iuriſperiti, Philoſophi, cœteriq; boni, et honeſti ciues aliter iudicēt. Veruntamen hoc, quod dico, lucidius fiet, ſi ſingamus id, quod prohibitum eſt, licere nō ſolum humanas, uerumetiam naturalem, diuinamq; legem redarguere, & leges ipſas ita duellum prohibere, ut honoris priuatorum nullam habeant rationem, & ſi perquiramus, quid commune habeat duellum cum honore; nam illud, leges habeant honoris priuatorum rationem & curam, nec'ne, uidebimus poſtea.

c. conſuetudinem eo lib.

Deutero. c. 12 diſt. q. c. ī iſtis ff. qui. et a qui b'l. proſpexit.

41 Huius autem cognitionis cauſa, res uidetur paulo altius repetenda: idq; in primis conſiderandum, oportere certatores ipſos, ut eis ad duelli tractationem uenire liceat, eſſe uiros honeſtos, & honoratos, ut etiam duelli comprobatores concedunt; honorati autem eſſe non poſſunt, niſi etiam ſint uirtute præditi: inter tales, ut ad duellum ueniatur, neceſſe eſt intercedat iniuria; laceſſitus autem iniuria, quod ſe aduerſario ſuo putet eſſe ludibrio, ac deſpectui, & ex ea contemptione

suam minui existimationem, bonamq; famam: idcirco eũ, à quo lacessitus est, ad duellum prouocat. Ex his duelli 4 2
scriptores eliciunt, materiam duelli esse iniuriam, seu ma
Institut. de in- iur. in prin. uis dicere contumeliam, quæ uidetur à contemnendo dicta esse: finem uero esse honorem, seu existimationem, & bonam famam; aut uerius illius recuperationem, seu conseruationem. Hæc autem quomodo se habeant, si uiderimus; fortasse id, quod proposui, confirmabitur. Illud equidem con
Rhet. lib. 2. cedo, cuius etiam auctor est Aristoteles, si quis æquo ani-
Ethic. lib. 4. mo se contemni sinat, aut etiam suos ludibrio haberi patiatur: eum non modo non honorati, sed abiectissimi hominis, ac potius mancipij cuiusdam, quàm liberi officio fungi: nam hac de re inter nos controuersia non est; sed de modo, quo contemptus honori suo prospicere debeat: de quo uidebimus postea. Interim animaduertendum est id, quod isti in ratiocinatione prætermittunt, necesse uidelicet esse, cum iniuria illata est, eum qui alteri intulit, iniustum esse, quod ex ipsa iniuriæ definitione demonstratur: iniustus autem honore aliquo dignus non est, sed tanquam uitij mancipium uituperabilis; itaque non oportet eum honoris causa ad duellum uocari, sed tantummodo opus est, ut tanquam iniustus, & prauus debita pœna afficiatur, neque iniuriam passus propterea dici potest honorem perdidisse; cum honor propria uirtute acquisitus non possit nisi uitio, peccatoq; proprio amitti, at in illatione iniuriæ nullum est patientis peccatum, neque uitium, sed inferentis: ut quid igitur quærat iniuriam passus recuperare,

conseruareq; honorem, qui non est aliquo modo imminutus? Prætermittunt ex altera parte lacessitum iniuria, auctore etiam Aristotele, nisi sit stupidus, & insensatus, illico ad iram commoueri. Ira autem definitur esse libido puniendi eius, qui iniuria læsisse uideatur: itaque sic iræ causa est contemptio: finis uero ultio, quæ iræ modum imponit pro dolore efficiens uoluptatem. Hinc autem sequitur, ut iniuriam passi, atque propterea irati finis sit ipsa duntaxat uindicatio. Quòd si demus, & concedamus honorem uindicatione conseruari, ea certe uindicatio meliori ratione per leges, & magistratus, quàm per duellum comparatur: nam cum magistratus de iniuria facta sententiam tulit, ac iudicium pronuntiauit, eius nimirum, qui

Arist. ubi sup. Cic. Thusc. li. 4.

4 3 accepit iniuriam, saluus est honor. Id uero per duellum nõ declaratur, cum in auditorum, spectatorumq; arbitrio maneat, cum ne, cui crimina inferebantur, propter quæ certatum est, quanquam duello uicit, tamen his infamem iudicent, an omni criminum suspitione liberent: non enim duelli uictoria rem ita esse, aut non esse statuit, aut conclusit. Cur autem id præstare non possit, duæ uidentur esse causæ, quarum altera quidem ad ipsam refertur, altera uero ad spectatores, bonosq; omnes, à quorum libero iudicio honoris existimatio proficiscitur. Nam quod ad ipsam uictoriam pertinet: si contingat exempli gratia prouocatorem ideo moueri, & impelli: ꝙ cum ipse aduersarium adulterũ, aut hæreticũ, aut falsariũ appellasset, aut ab eo iniuriã sibi per proditionem esse illatã asseruisset, ille eũ, ut assolet,

mentiri dixisset, & certando prouocator succumbat, ac uictum se esse fateatur, nihil commune habent hæc duo, hunc uidelicet uictum esse, & illum alterum non uere appellatum fuisse adulterum, aut hæreticum, aut falsarium, aut proditorem. At dicent isti, cum ille fatetur se uictum esse, simul fatetur à se falsi criminis aduersarium insimulatum fuisse. At ego primum id nego esse uerum, neque alia probatione indigeo, cum clare, ac perspicue diuersa sint, nec aliquid commune habeant, propter quod alterum sit alterius consequens: nam si hic duello uictus est, non sequitur, ut ille alter hæreticus non sit, aut proditor. Deinde dico talem confessionem metu mortis extortam, etiam si iureiurando firmata sit, ciuili, ac naturali etiam iure non obligare, neque fidem facere. Quòd uero ad spectatores pertinet, aliosq;, ex quorum libero iudicio bonæ certantium famæ existimatio pendet, quiq; loco iudicum sunt; neq; apud eos hoc quod isti asserunt, locum habet. Esto enim concedatur hoc, ex euentu belli spectatores credere posse uictorem uicto esse uel robustiorem, si uiribus, uel fidentiorem si audacia, uel feliciorem, si casu, uel magis astutum, si astutia aliqua ei uincere contigerit, aut etiam fortunatum, si aduersarius uel pugnam detrectarit, uel accepta conditione ad diem dictam in locum constitutum non uenerit, nō propterea quisquam sanæ mentis planè credet eum iustiorem causam habuisse: non certe magis, quàm si certatum esset de nomine, naturáq; prouocati, utrum is esset Centaurus, aut Satyrus, aut Cyclops, monstrum'ue aliud huius-

modi, an certus homo.

Hic uero mihi statim opponitur ex Aristotele illa opinio, qua existimatur Deus affectis iniuria opem ferre, & iniusta uindicare, cui tamen facile occurritur, cum in promptu sit responsio, opinioni uidelicet præferendam esse ueritatem, cui testimonium tribuunt uerba, quæ supra scripsi Rhotaris, & Federici, cum ille dicat se multos audiuisse, qui per pugnam sine iusta causa suam causam perdiderint: hic uero affirmet hanc non tam ueram probationem, quàm diuinationem quandam dici posse. Testatur idem Innocentius Papa eius nominis Tertius; qui narrat .V. & fratres Spoletinos ciues, cum furti accusarentur, coactos esse duello decertare, in quo cũ uicti fuissent, bonis omnibus à Coss. Spoletinis spoliatos fuisse: deinde furto apud alios quosdam deprehenso, cognitum esse, palàmq; factum miseros illos, quanquam uictos, tamen ea culpa uacasse, innocentesq; fuisse. Et fuit adeo stolidus, uel fortasse impius, & tyrannica prauitate imbutus Imper. Otho, eius nominis inter Germanos primus, qui cum legis condendæ, ac declarandæ potestatem haberet: orta inter eius proceres dissensione de lege primogenituræ, utrum deberet primogeniti filius, an uero secundo genitus in defuncti parentis successione præferri, tanquam esset quæstio insolubilis, sua sententia rem dixit esse gladiatorio iudicio terminandam, uoluitq; credi ex parte nepotum stare iustitiam, quia contigerat ys cessisse uictoriam, qui censebant primogeniti filium esse anteferendum. Quòd si illi, qui aliquo modo poterant Deo excusati

Rhet. 2.

44

de purg. uulg. c. 2.

Sigebertus sub anno Domini 942. Vincen. hystorial. lib. 24. c. 70. Firmanus in uerbo nepos Regis.

esse, quòd legis & iudicum iniquitate coacti certamen su-
sciperent, quanquam culpa uacabant, & in ca re innocen
tes erant, tantamq; iniuriam patiebantur, tamen à Deo
fortunæ ludibrio derelicti, & permissi sunt, ut forte aliorũ
delictorum (quemadmodum idem Innocentius interpreta-
tur) pœnas luerent, quam curam putamus esse Deo no-
stratium horum duello decernentium, qui nulla lege, nulla
necessitate cogente, propria temeritate Deum ipsum ten-
tantes, et, quemadmodum sacri Doctores loquuntur, in Spi
ritum sanctum peccantes, & uindicationis officium, quod
Deus ipse sibi reseruauit, usurpantes, se ipsi uoluntariæ
morti obijciunt, & occidendi aduersarij occasionem quæ-
runt? Deus enim opitulari quidem solet passis iniuriam, nõ 45
tamen omnibus, sed iustis, & qui sperant in eo. Quòd si
quis iniustus ab eo auxilium expectet, audiat ex sacris li-
bris uerbum illud, Orabat hic scelestus Dominum, à quo
non esset misericordiam consecuturus. Esto possit aliquis
ex nostris duello certantibus iustus esse, is certe dici non
potest à Deo ultionem sperare, cum ipse sua temeritate De
um tentando illam sibi arroget, uel præsumat: quanquam,
si uera loqui uolumus ex his, quæ experientia eorum,
quos certare uidimus, comperta habemus, cogemur fateri, 46
ex eis iustos, & bonos esse uel nullos, uel rarissimos. Quo
enim pacto iusti & boni appellari possunt, qui (ut omitta-
mus alia scelera) natura superbi, & moribus efferati, nec
legibus obtemperant, nec iustitiam sequuntur, ad quas se
se aptare, & conformare nec possunt, nec uolunt, sed ipsas

Psalmo. 37. noli æmulari in fi. et multis alijs locis.

Machab. 2. c. 9.

ſibi leges, ipſamq́; iuſtitiam famulari debere arbitrantur:
idq́; iuſtum eſſe putant, quod animi ſui libidini conſonat,
uel ut planius ac iucundius dicam, quod eorum phantaſti-
cis eſt conforme capitibus? ita ut recte dixiſſe uideatur Co
micus: Homine imperito *nihil quicquam iniuſtius eſt, qui ni-*
hil rectum putat, niſi quod ipſe facit.

His *rationibus aliiſq́; ſimilibus, quas, ut ſunt uiri*
perſpicaces, non ignorant plerique ex his qui duello pa-
trocinantur, coacti & impulſi fateri uidentur duellum eſſe
rem nefariam, & illicitam, atque omnibus legibus pro-
hibitam; ſed tanquam neceſſariam equeſtris militiæ (quam
ipſi Caualleriam *nominant) uſu introductam eſſe, & pro-*
pterea in bene conſtitutis ciuitatibus permittendam, uel to-
47 *lerandam eſſe contendunt.* Neceſſitatis *autem cauſam hoc*
pacto demonſtrare ſibi uidentur. Honor, *inquiunt, qui ho-*
norato equiti ſecundum equeſtrem diſciplinam tribuitur,
ſiue honorato cauallerio ſecundũ uitam cauallereſcam (libet
.n. eorũ uocabulis uti, quanq́; noua, barbara, et in latina ora
tione ridicula ſunt, ſi forte harũ rerũ, quas tractamus, in-
telligentiã, et notionem melius aperiant) is honor, inquiũt
illi, propriæ uitæ, ac legibus, patriæ, omnibuſq́; aliis rebus
eſt præferẽdus. Cũ *aũt iniuriarũ, et cõtemptionis perpeſſio*
hominem eſſe nullius pretii, nulloq́; honore dignũ ſignificet,
et leges, ac magiſtratus ad Remp. *tuendã tantũ, et utcunq́;*
proſpiciant, ut iniuriã inferentes minis, et certis propoſitis
pœnis arceantur, aut plectãtur, priuatim uero hominis iniu
riã paſſi honori nõ proſpiciãt; quimmo cũ equeſtris dignitas,

& caualleritiæ uitæ decus non ſuſtineat, aut patiatur, ut iniuriam paſſus ad magiſtratum querelam deſerat, ab eoq; opem implorans iniuriæ acceptæ uindicationem poſtulet, idcirco neceſſario, et cum laude duelli uſus eſt introductus. Addunt neceſſitati utilitatem hoc pacto, & primo inquiunt. Minus malum eſt loco boni, minus autem malum eſt duos tantum homines uitam ſuam periculo mortis obijcere, quàm totam ciuitatem exitij periculo committi, duellum igitur loco boni eſt, ac propterea utile ciuitati, ſi permittatur: alioquin eius qui accepit iniuriam gentiles, propinqui, amici, affines, & clientes, qui eiusdem iniuriæ quaſi contagione ſe infectos putant, arma capiunt, & orta ſeditione, inteſtinoq; bello ciuitatis ſtatus labefactatur & conuellitur: quæ mala duello prohibentur, in quo res nullo propè incommodo priuata ui & propria uirtute, uel (ut ipſi loquuntur) proprio ualore decernitur & determinatur. Deinde ſubiungunt, nemo negabit, quin utile ſit ciuitati fidem ſeruari: duellum autem cauſa eſt, propter quam fides ſeruetur à multis, cum metuant ne ob perfidiam ad duellum prouocentur, tanta enim uis eſt ueritatis, ut ualidiſſimos etiam uiros, & audaciſſimos, eorum animo perculſo, & audacia repreſſa, imbeciles, & timidos reddat, ſi contra ueritatem ſe pugnaturos eſſe ſciant. Tertio dicunt, eadem ratione multos ab inferendis iniurijs cohiberi: quod ciuitati eſt utiliſſimum. Quid? quod aliquis etiam exiſtit adeo pertinax, ut omnium legum, & bonorum, ac prudentium auctoritate poſthabita, non ſolum neceſſariũ, 4 8

&

& utile, sed honestum quoque duellum esse contendat his, ni fallor, argumentis. Eadem ratio, quæ, est ab uniuerso ad uniuersum: est etiam à particulari ad particulare: sed bellum uniuersale cõtingit esse iustum, ergo idem dicendũ est de particulari, & sic de duello, ut quandoque possit esse iustum. Præterea, inquiunt, si iustum est unicuique suum tribui: iustum etiam est duellum: at iniuriam passus, cum minus habeat sui honoris, quantum uidelicet ei detractum est de honore ab eo qui fecit iniuriam, debet operam dare, ut imminutus & detractus, siue ereptus honor ei ab aduersario reddatur: æquum enim est, ut ab illo honorem suum recuperet: Non decet autem uirum nobilem repetere honorem amissum uia, & ratione testium, aut legum præsidio, aut per insidias, aut aliena ui, uirtuteq;, alieno'ue robore, seu ualore. Reliquum est igitur, ut imminutum honorem reposcere, & redintegrare non possit nisi suopte robore, sua ui, sua uirtute, uel suo proprio ualore; atque ita, quod consequens est, nisi ratione duelli. Cur autem uiro nobili non conueniat alia ratione, quàm propriæ uirtutis, & duelli honori suo consulere, reddit rationes, quas hic referre superuacaneum uidetur.

Verum his omnibus ita oppositis, quasi ad huius nostræ tractationis initiũ reuocati, uidemur de integro duellum sit honestum, utile, necessarium, nec'ne, considerare debere. Cum uero mihi propositum sit ea omnia diluere & refutare, ab ultimis duobus argumentis, quibus ille probare conatus est duellum in iustis, & honestis esse, initium

*faciendum uideiur. Itaque concedo, id quod ego quoq; ſu-
perius aſſerui, eandem eſſe rationem particularis ad par- 49
ticulare, quæ eſt uniuerſi ad uniuerſum: modo illud par-
ticulare ſit illius eiusdem uniuerſi pars, alio modo ne-
B.Thomas quaquam: itaque ſi bellum uniuerſale ſit iuſtum, quod ut
2.2.q.40.ar.i eiuſmodi ſit, multa deſiderat: inter eius belli hoſtes etiam
particulares pugnæ erunt iuſtæ, cuiuſmodi ſunt tria pri-
ma genera ſingularis certaminis, quæ ſupra ex cauſa pu-
blica fieri diximus: duellum autem, cum non ſit eius uni-
uerſi pars aliqua, ſed aliud quiddam ſeparatum, & diuer
ſum, non poteſt ex illo uniuerſali accipere iuſtitiæ commu
nionem. Alterum argumentum ab hoc ipſo ductum, quòd
unicuique ſuum ſit tribuendum, quoniam affine eſt primo
argumento ſupra poſito de neceſſitate duelli, una cum illo
eadem reſponſione confutabitur: ſimulq; patebit neque iu-
ſtum, neque neceſſarium duellum eſſe.*

*Sed antequam hoc præſtem, opportunum eſſe uidetur, 50
ut inquiramus, quid nam ſit, quam'ue originem, & ratio-
nem habeat equeſtris honor ille, ac potius cauallereſcus ille
honor, qui neceſſitati duelli prætenditur. Hæc nomina,
quibus nunc utimur, unde ducta ſint, uel imperitis notum
eſſe poteſt, nam ut ab equo latine ducta ſunt hæc uocabu-
la, eques, equeſter, equitatus, ita uulgari ſermone à caual-
lo, qui latinis eſt caballus, ducta ſunt, cauallieri, caualleria,
cauallereſco. Quid autem ſignificent, in tot libris hac de
re ſcriptis, nihil mihi legere contigit, præterq; in reſponſis
Mutij, cuius hæc ſunt uerba. Il grado della Caualleria è*

un ordine instituto per huomini ualorosi, à fine, che habbi=
no à pigliar la difesa del dritto, et del douere. Quæ descri=
ptio, cũ relinqueret nos æque atq; antea incertos, amplius
cõsiderandũ, et perquirendũ duxi, si possem, quæ fuerit istius
origo cauallerię, quæ leges & instituta, qui'ue fuerint ho=
mines illi præstantes eius auctores, & comprobatores in=
uenire. Itaque mecum aliquando cogitaui, fortè ne mana=
uisset ea res à ueteranis illis militibus à Libero patre pri=
mum heroibus appellatis, quos deinde Magnus Alexan= Aeneas sylu. epist. 126.
der, Octauianus Augustus, & Carolus Magnus Bac=
chum imitati amplissimis priuilegijs donatos plurimum ho=
norauerunt, unde creditur ductum esse nomen, & institu=
tum eorum, qui in Germania dicuntur Heraldi. Sed in ea
51 sententia non permansi, tum, quod nemo ex his Imperatori=
bus permiserit, ut sui Heroes honoris causa priuatim inter
se decertarent, sed iudicium potius, pœnamq; de his, qui
sontes essent, sumendam sibi ipsi reseruarint, quemadmodũ
nec inter Germanorum Heraldos unquam duelli usus, aut
consuetudo legitur fuisse, tum quòd, cum duellum hoc sit
inuentum recentissimum, non potuerit eius origo antiquis
heroibus cognita, aut probata esse. Libet tamen hic ad=
scribere Caroli Magni uerba, & quia continent sententiã
eorum, quæ prius à Baccho, Alexandro, & Augusto edi=
cta, & pronuntiata fuisse creduntur, & quia etiam ma=
gnifica sunt, ac digna, quæ pro exemplo, & præcepto
uitæ militaris habeantur. Nam Carolus cum Saxones
sæpius à se deficientes multa ui domuisset, ac Longobardos
Romano Pontifici infestos ab illius uexatione cohibuisset,

Imperator, & Augustus appellatus milites, qui tanti laboris socij, omniumq; itinerum comites fuerant, in hunc modum honore fertur, & militiæ uacatione donauisse. Ite, inquit, milites mei, uos Heroes uocabimini, socij Regum, & iudices criminum, uiuite posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corripite, fauete fœminis, iuuate pusillos, consilio circundate principes, ab his uictum, uestitum, stipendiumq; petite: si quis negauerit, inglorius infamisq; esto: si quis iniuriam uobis intulerit, reum se maiestatis agnoscat: uos autem caueritis, ne tantum decus, tantumq; priuilegium iusto bellorum labore partum aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quouis uitio maculetis, ne quod uobis largimur ad gloriam, redundet ad pœnam, quam de uobis sumendam (si forsan excesseritis) nobis, & successoribus nostris Romanorum regibus perpetuo reseruamus. Hactenus ille. Heroū igitur, & Heraldorum abiecta, & repudiata similitudine, ipsius Caualleriæ nomen in aliam me duxit opinionem, cum eam esse uim ueritatis animaduerterem, ut plerunque etiā inuitos ad se exprimendam, & proferendam impellat.

Polit. lib. 4. Nanque in mentem uenerat narratio quædam Aristotelis ipsa rerum experientia comprobata. Prima, inquit ille, Respublica inter Græcos post regna ex militantibus consti tuta fuit, initio quidem ex equitibus, quia robur exercitus, dum bella gererent, in equitatu consistebat, propterea ꝙ peditatus sine ordine inutilis est: hoc autem genus hominum antiquis temporibus nec usum rei militaris habebat,

nec ordinem: itaque robur in equitatu erat. Hæc uerba
Caualleriam istam, si eius intelligentia, notio'ue equestri
militiæ respondet: minorem significationem continere de-
clarant, quàm uocabulum militiæ reíue militaris, cum signi
ficet rudem, & imperfectam quandam militiam ordinis
expertem ac disciplinæ. Qua ex re (nisi fallor) comper-
tum habuimus, quod quærebamus, si modo res est nomini
consequens. Patet etiam Caualleriam istam non esse adeo
magnificam, ut spretis legibus, & prudentium uirorum
exemplis ad usurpandum siue frequentandum duellum so-
lius Caualleriæ auctoritas idonea uideri debeat, cum sit
manca, penè pudenda, unde exempla peti non debeant,
non tanti certe facienda, qnanti ab istis existimatur: cũ
53 autem res Italas memoria repeterem, uisus mihi sum cer-
tum tempus inuenisse, quo in Italia huiusmodi caualleria
initium habere potuerit. Hoc autem cum referri non
possit ad antiquissima tempora, quæ Romanorum Imperiũ
antecesserunt, quòd illius antiquitatis uix extet umbra
memoriæ, neque ad ipsa Romani Imperij tempora, quibus
militaris disciplina nulla ex parte manca fuit, sed undiq;
perfecta & absoluta: accedit eò quòd illis temporibus
nunquam inuenitur licuisse militibus priuatas iniurias per
sequi, suumq́; honorem aliter quàm publicis legibus tueri.
Secuta est tempestas inclinationis Rom. Imperij, quo de-
mum cadente, atque Italia in barbarorum potestatem re-
dacta, apud Italos homines nullum omnino militiæ genus
erat. Quin etiam oppressis Longobardis, qui ultimi bar-

barorum in Italia dominati ſunt, adhuc Itali ab armis ferendis, quibus tot ſeculis caruerant, deſuefacti quieſcebãt. Quòd ſi reguli, & tyranni, de quibus ſupra locuti ſumus, ac ciuitates inter ſe, aut cum barbaris bellum gerere uellent, externum militem conducere opus erat, quod recte, ac ſcite reprehendit Thuſcus Poeta, ubi ait.

Che ſan qui tante pellegrine ſpade?

Donec Albricus Balbianus cunij (ut nunc loquimur) Comes Bonifacio Nono Pontifice, eo ferè modo, qui ſupra ex Ariſtotele ſcriptus eſt, ex diuerſis Italiæ locis ad duodecim millia Italorum equitum in unam alam coegit: qua externos omnes nempe Theutones, Gallos, Britones, & Anglos ad equitum numero quadraginta millia, qui ſpecie mercenariæ militiæ Italiam diripiebant, & uaſtabant, ui profligauit, & Italiæ finibus expulit. Ad hunc Italos ad arma, libertatemq; reuocantem, cum militaris diſciplinæ ignari eſſent, idcirco maiori ex parte equites concurrebant, ipſe Sancti Georgij uexillum extollens eam. S. Georgij militiam, & ſocietatem appellauit: quòd ſanctus uir ille eques fuiſſe diceretur. Sic enim eius Diui auſpicijs collecti equites Itali nunquam ſe terga externo hoſti daturos iurauerant. Ex Albrici autem ductu, & contubernio quaſi è ſchola quadam, atque ex ea ſocietate complures audaciſſimi duces prodiere, qui poſt illum cum reliquis militibus in duas factiones diuiſi ſunt, quorum alteri Brachiani, Sfortiani alteri dicebantur. Hi pulſis ex Italia militibus externis pulcherrimum factum auaritia, & omni tyrannico ſcelere

Platina in uita Bonifacij. Blondus. li. x. Sabellicus enne. 9. lib. 9. Supplem. chronic. lib. 14.

maculantes, multis annis Italiæ ciuitates & Regulos uexarunt, & concusserunt: nam cum ipsi neque certam patriam, neque Remp. pro qua dimicarent, neque leges haberent, quas seruarent, tota Italia uagantes alijs bella gerentibus uenali fide mercenariam operam præbebant, & plerunque, ne stipendia deficerent, bella, ubi non essent, suis artificijs serebant, aut ciuitates de se nihil male meritas uexationem, aut hybernorum impudentes postulationes pecunia redimere cogebant: Ita diui Georgij milites pulsis externis militibus, & armorum usu recuperato uniuersam Italiam ijsdem incommodis, quibus eam leuasse uidebantur, aut etiam maioribus affecerunt: Erant enim non militaria castra, sed prædonum conuenticula, non iusta bella, sed aperta latrocinia. Hæc nostra est opinio de origine celeberrimæ Cauallleriæ, cuius institutis exlegis huius duelli, ac solo leuissimorum hominum arbitrio nixi, quod forte antea, sed omnino post oppressos Longobardos introduci cœperat, usus uidetur esse confirmatus, cum ex eius falsa auctoritate ista nunc insania pendeat. Quæ si uera est opi-
54 nio, mirari nemo debet, si apud eiusmodi uiros duelli usus
fuit receptus, cum exleges essent, &, ut ait Homerus, Iliad li. 9.
Iure, tribuq́;, domoq́; carẽtes, Nec haberent magistratus, à q̄bus suas iniurias uindicari postularẽt, nec essent ipsi animi magnitudine, aut alijs uirtutibus præditi, ut iniuriarum Arist. poli. l. 1
obliuisci gloriosum sibi esse putarent: itaq; falsò nostrates uiri docti tantã isti cauallleriæ tribuunt auctoritatẽ; nam si antiquitatẽ auctoritatis matrẽ req̄ras, res est recentissima,

nempe intra CLXXX annos nata, si temporis conditionem, omnium fœdissimo seculo exorta, si auctores, habet illos rei militaris rudes, & imperitos: latrociniorum uero & aliorum scelerum solertissimos artifices. Quòd si qui meam hanc opinionem improbare uoluerint, non repugnabo, si certam ipsi, aut uerisimiliorem protulerint, aut saltem hanc à ueritate alienam esse ostenderint, quod nisi fecerint, non puto me iuste reprehendi posse, si in sententia permansero. Ne quis autem putet falso me illis latronum, & scelestorum nomina indidisse, præter alios supra citatos, habeo auctorem Diuum Antoninum Florentinorum Archiepiscopum, qui non multo post tempora illa uixit. Scribit enim eam alam, quam ipsi specioso nomine equitum Sancti Georgij adornabant, ab alijs latronum societatem appellatam fuisse, quòd essent inter eos exulum, latronum, & facinorosorum hominum permagnæ cateruæ: quinetiam singillatim describit quot aureorum millia illi à Florentinis, Pisanis, Senensibus, & Lucensibus agrorum uastatione, alijsq; uexationibus, & minis extorserint, & alia pleraq; eorum maleficia, quæ uel ipsorũ nominum sonus penè testatur: nam eius societatis principes & duces erant Sfortia, Braccius, Beordus, Cecchoninus, Brolia, Tartalia, Mostarda, & similia monstra, nominaq; plusquàm tragica.

In chronicis 3. par. tt. 22. c. 3. §. 18. & seq.

Sequitur ut antequam proposita argumenta confutare aggrediar, errorem coarguam, & detegam, qui tantis istos tenebris inuoluit, cum ignari legum, quod inexploratum

ratum erat, & falſum, pro certo, & uero ſumerent, ac
proponerent, leges uidelicet, ac magiſtratus non proſpi-
cere honori hominis iniuriam paſſi, nec permittere, ut quiſq;
ſuapte uirtute ſuas iniurias ulciſcatur: error nimirum com
munis, in quem ferè omnes inducuntur, qui res quas igno
rant, tractare temere, atque illotis (quod aiunt) manibus
aggrediuntur. Quemadmodum uero lege id agere liceat,
dicam infra, poſtquam declarauero quo ordine, quá ue mo-
deratione Chriſtiana religio, moralis philoſophia, & illu-
ſtrium uirorum exempla probos & pios iniurias uindicare,
aut condonare doceant.

Sed interim quærendum uidetur quot modis honos tum
eius qui infert iniuriam, tum eius qui iniuriam accipit, mi-
nui poſſit. Hac enim in re non mediocris iſtorum, qui duel
lo patrocinantur, error fecit, ut in abſurdiſſimas conſequen
55 tias laberentur. Omnis igitur iniuria fit aut uerbo, aut
facto, eáq; aut præſenti, aut abſenti. Si uerbo uel ſcripto
fiat, contumelia dicitur: quæ ſi iaciatur in abſentem, à Theo B.Thomas
logis detractio appellatur: ſin præſenti imponatur, contu- 2.2.q.73.ar.1
melia dicitur, & ſpecies generis nomen retinet: facto aũt
fit iniuria aut occulte, ut furto, ut pulſatione corporis, ſica-
riorum, & proditorum more, aliјs ue quibuſcunque dolis,
& inſidijs: aut aperte, ut rapina, pulſatione, & quacunq;
56 alia huiuſmodi uiolentia palàm oblata. Per occultas, clan-
deſtinas, doloſas, & malitioſas iniurias nihil detrahi de
honore eius, qui ignominijs, & inſidijs appetitus eſt, ac læ-
ſus, omnes etiam, qui duello patrocinantur, concedunt,

fatenturq; hominem ita uiolatum, & offensum nullo huiusmodi premi onere, propter quod eum oporteat honorem suum reposcere, ac ad pugnam insidiatorem prouocare: contra potius eum, qui per insidias læsit, omni gradu honoris excidere, atque ut improbum, & detestabilem notari, ac uituperari. Ego uero eadem ratione, quam etiam duelli scriptores sequuntur, affirmo idem multo magis sentiendum, dicendumq; esse de ijs iniurijs, quæ uerbo, uel scripto absentibus inferuntur. Ea ratio, quam etiam diuus
2.2. ut supra Thomas adhibet, huiusmodi est. Qui coràm & in oculis alicui maledicit contumelias iaciens, eum contemnere uidetur: is uero qui uerborum contumelijs laceratur, afficitur ignominia, & honoris detrimentum accipit: qui uero uerba uel scripta contumeliosa in quempiam emittit absentem, idest clàm eo, cui maledicit, uidetur eum uereri magis q̃ paruipendere, atque ita honorem eius mon minuit directe, sed de fama detrahit, quantum in ipso est, cũ ei propositum sit, animis eorum, qui audiunt, malam opinionem inserere de eo, de quo maledicè, & contumeliose loquitur. Verum hæc opinio ex auditorũ arbitrio, non conuitiatoris pendet: nam illi plerunque bonam opinionem de eo, cui maledicitur, non minuunt, aut immutant, sed grauiorem de conuitiatore ipso opinionem accipiunt, quem improbum, procacem, & timidum esse arbitrantur, si modo ipsi uiri sunt boni, & prudentes. Nam sapienter illud à Menandro dictum est, quod in hanc sententiam refertur.

Quisquis est, qui calumniis statim fidem habet, Apud Stobæum
Aut moribus improbis præditus est,
Aut ingenium prorsus habet puerile.

Talium autem hominum opinionem, uel iudicium uiri probi
57 *nihili facere debent. Itaque cum non minuatur honor eius, qui damno affectus est, cui'ue maledicitur, nisi per ea, quæ coram, & , ut sic dicam, aperta fronte fiunt, sequitur, ut in his tantũ causis duello possit esse locus, si modo uerũ est honoris causa duellum esse permittendum. Sed neque in his omnibus locus potest esse duello, nisi uterque qui infert iniuriam, & qui accipit, pari sint conditione earum rerum, quibus uis affertur, et repellitur: nam si armatus inermi, comitatus soli, expeditus impedito uim faciat, eadem ratione dicemus hominis uiolati honorem non minui, quoniam is, qui armis, comitum grege, & alia quauis conditione superior unum aliquem solum, imparatum, aliqua denique conditione inferiorem aggreditur, & lædit, uidetur eum uereri, non paruipendere; nam si paruipendisset, uel ueritus nõ esset, solus in solum quotidiano more armatus, nulla meliori conditione quæsita inuasisset. Illæ quoque uidentur iniuriæ inter occultas, & clandestinas, ac dolosas numerandæ, quæ liberis, parentibus, uxori, famulis, aliisq; qui ad nos pertinent, nobis curæ sunt, & à nobis pendent, inferuntur clam nobis, aut cum ipsi absumus: quoniam illarum auctores quoque dici non possunt paruipendere, sed potius uereri eos, quibus absentibus, uel clam, aliqua cum ipsis necessitudine coniunctos uiolarunt.*

Hic alia quoque ratio locum habere potest, si imbecillori-
bus uis afferatur, cum turpe, ac uituperabile sit imbecillos
quauis iniuria uexare. Tales igitur iniuriæ cum honorem 58
non lædant, uideamus quo sint pacto ferendæ, aut uindi-
candæ: nam cum uis affertur improuisa, & repentina, in-
iuriam à nobis propulsare non possumus, neque à nostris,
cum absumus, quam non nisi post factum cognoscimus;
itaque uel ferenda est, uel uindicanda. De animi æquitate
& patientia, seu uerbo, seu facto iniuria fiat, ex sacris li-
bris, & morali philosophia præcepta, consiliáq;, & ex om-
nibus literarum monumentis illustrium uirorum exempla
Psal. 10. nobis facile suppeditantur. Inquit enim Rex Dauid. Qui
inquirebant mala mihi, locuti sunt uanitates, & dolos to-
ta die meditabantur: ego autem tanquam surdus non audie
Prouerb. 26. bam, & sicut mutus non aperiens os suum. & Salomon.
Ne respondeas stulto iuxta stultitiam eius, ne illi similis
Math. 5. fias. Christus uero Seruator noster. Ego dico uobis, nolite
resistere malo, sed si quis percusserit te in dextram ma-
Ad Rom. xillam, præbe ei & alteram. & Diuus Paulus. Non red
In Math. dentes malum pro malo. & Diuus Chrysostomus. In pro
prijs iniurijs esse quempiam patientem laudabile est. Ipse
Rhet. 1. c. 13. quoque Aristoteles æqui, & probi uiri proprium esse ait
acceptam iniuriam patienter ferre, non ad ulciscendum se
parare, non impetum facere in iniuriæ auctorem, sed æquo
animo improbitatem ipsius tolerare. Aristides, cum impro 59
bus quidam os ei sputo coinquinasset, risit hominis impro-
bitatem, ac satis habuit dicere magistratui, qui adstabat,

admonendum illum esse, ne post id simile aliquid faceret. Adrianus Imperator seruum, qui in se armatus irruisset, data uenia curari iussit, quòd esset furiosus. Augustus cũ multorum maledictis uexaretur, satis habuit respondere, in libera ciuitate etiam linguas esse liberas oportere. Cato cuidam petenti ueniam, à quo fuisset per imprudentiam percussus, atqui, respondit, nunquam tu me, quod meminerim, percussisti. C. Iulius Cæsar nihil æque, ac sibi illatas iniurias obliuiscebatur. Lycurgus, qui leges Lacedæmonijs dedit, non modo æquo animo tulit oculi cœcitatem ab Alcandro temerario adolescente sibi illatam, sed ipsum iniuriæ auctorem ad suppliciũ sibi deditum benigne clementerq́; apud se tandiu habuit, quoad longa consuetudine ex improbissimo factus est omnium frugalissimus. Pericles Atheniensium princeps tulit patienter per integrum diem in publico conuitiatorem temerarium, & insolentem, nec, cum uesperi se domum reciperet, à se repulit adhuc maledictis insectantem: postremo ubi in primo domus limine constitit, ad seruum cõuersus, ito, inquit, & hunc ciuem domum reducito. Itaque horum uirorum iudicio (nisi ego fallor) nulla contumeliosior esse potest ultio, quàm eum qui læserit indignum iudicare, quem ulciscaris. Diuus Christophorus martyr à Samiorum præfecto percussus colapho, repercuterem te, inquit, nisi Chri-
60 *stiana pietas, cuius cultor sum, prohiberet. Quòd si quis non tanta magnitudine animi, tantáq; uirtute præditus nolit contumelias, aut iniurias patienter ferre, aut dissimu-*

lare, leges id facere non cogunt, sed naturæ indulgentes uindicationem certo modo permittunt: simul enim, ubi opus est, honori eius, cui infertur iniuria, consulunt: simul etiam ne impunita remaneat iniuria, cauent.

Quoniam uero ex his quæ supra dicta sunt, constat honorem, & existimationem ex ipso quidem facto in periculum non uenire, nisi ex ea contumelia, uel iniuria, quæ coram fit, & cæteris paribus: ex alijs uero, data illarũ ignaua tolerantia: Idcirco quoad primam speciem, & iure naturæ, & sacris legibus, & iure ciuili permittitur, ut uis ui repelli possit, modo id fiat adhibita defensionis certa moderatione, uel, ut dici solet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Erit autem moderata defensio, si quattuor habuerit attributiones, seu qualitates, quarum prima cernitur ex ordine actuum in ipsa negotij gestione: est enim ordine facta defensio, cum repellitur aduersarius, à quo primum factus est impetus, seu terror iniectus: non propterea tamen is, in quem fit impetus, pulsationem debet expectare. Itaque cum aliquem districto gladio conspicor in me ipsum inuadentem, si præsenti animo resistens, & repugnans eum occidam, ea cædes, & occisio iure, atque impune facta erit. Secunda qualitas in tempore, atque occasione spectatur, cum scilicet ea propulsatio, atque defensio statim fit, & continenter rixa non intermissa, alioquin ex interuallo temporis non erit amplius defensio, sed in nomen ultionis, quæ priuatis est prohibita, transibit. Et quanuis id continuo factum esse intelligatur, quod persi-

l. 1. §. uim ui ff. de ui & ui armata.
l. ut uim. et ibi not. per oẽs docc. ff. de iust. & iur.
D. Thomas 2. 2. q. 64. arg. 7.
Gl. l. 3. uers. qui armari. ff. de ui. & ui armata.
Bar. in l. sed si quencunq; ff. ad l. aquil.
Anan. in c. si perfodiẽs col. fi. de homicid.
Bart. Veron. caut. 29.
l. 3. §. eum q ff. de ui & ui arm.

citur in primo congreſſu, antequam ad alias actiones di-uertatur, tamen ſi dilationem interponi contingat non im-becillitate animi, & ignauia, ſed propter uim multorum, ac magnam impreſſionem, etiam tum appetiti hominis iu-ſto dolori lex ueniam dat, & indulget. Quapropter acu-tiſſimus Iureconſultus Ioannes faber eam ſententiam com probat: nam ſi quis potens, & factioſus multis armatis ſtipatus pauperi ſine comitatu incedenti certam mortem minitetur, & eum ad certamen prouocans manum gladio admouere iubeat: pauper uero uidens aduerſus tot homi-nes nullum eſſe defenſioni locum, & ſe occiſum iri, ſi in-uadentis impetum expectet, & excipiat, nec ſe poſſe ca-teruam comitum alere; quam circum ſe ſemper habeat; ut inimico poſſit occurrere, & eius impetum ſuſtinere, oppor tuno loco obſeruato, & idoneo tempore capto potentem inimicum interficiat: homicidij reus, Fabri iudicio, non erit, nam cum ſemper in periculo uerſetur, quoniam po-tens ille, quod eſt minatus, facile perficere poteſt, quic-quid facit pauper, metu mortis, & defenſionis cauſa face-re uidetur: etenim minantis ira præſertim uiri præpoten tis, periculum mortis indicati minere, quoniam, ut Ho-merus de Regibus loquens ait. Eatenus iracundiam reti-nent; quoad ulciſcantur. Cui perſimile eſt illud Salomonis dictum. Ira regis, ut fremitus Leonum. Quapropter is, cui tale periculum impendet, omni tempore, atq; omni uia, & modo ſe defendere poteſt, adeo ut etiam ſi ueneno ne-cem potenti paret, neque ſceleris conſcientia prematur,

l. quòd aũt lex. §. fi. ff. ad l. Iul. de adul.

In. §. ius gentium Inſt. de iure nat. gen. & ciui.

d. l. ſed ſi quen cunque clem. paſtoralis de re iudi.

Ilia. I.

Ariſt. Rhe. 2.

neque cædis nomine iudicium capitis ſubeat, uel (ut uulgo loquimur) neque in foro conſcientiæ, neque in foro iudicij pauper homicidij teneatur. Tertia ratio moderatæ deſenſionis poſita eſt in proportione (ut ita dicam) deſenſionis ad offenſionem, ideſt in æqua detrimenti, uel incommodi dati, & accepti compenſatione, cum par pari redditur, nec plus mali refertur, quàm accipiatur, nam ſi quis te pugno, aut calce petat, eum gladio ferire non licet, ſed hoc totum ad arbitrium iudicis refertur, qui tum ex ipſo facto, tum ex perſonis coniecturam faciens fuerit'ne deſenſio extra modum progreſſa, iudicabit, ita tamen, ut in perſonis magis conſideranda ſit manuum promptitudo, & ſclerum uſus; quàm nobilitas, & diuitiæ. Quid enim ſi pauper, atque ignobilis miles, uiribus pollens, & facinorum exercitatione aſſuefactus nobilem ac diuitem ciuem armis parum aſſuetum, & forte uiribus imparem aggrediatur? non'ne quicquid fecerit ciuis, id eum deſenſionis iuſtæ, ac neceſſariæ cauſa feciſſe bonus iudex arbitrabitur?

L. 1. C. un. ut ubi gl. et docc.

Io. Faber ubi ſupra.

Quarta ratio eſt, ſi armis appetitus non poſſit aliter, quàm reſiſtendo, & defendendo ex periculo euadere. Hoc quanquam ita ſe habet, legumlatoribus tamen tantæ curæ non ſolum uita priuatorum fuit, ſed etiam honos; ut, ubi fuga telis appetito dedecus afferret, propter quam in uituperationem incideret, legibus non iubeatur fugere, etiam ſi maxime poſſet fuga ſibi ſalutem comparare: quòd ſi reſiſtens ſe defendendo inuadentem, uel inſidiatorem occidat: homicidij reus non eſt, quòd paria ſint apud uiros lauda- 62

Cyn. & Bal. in l. 1. C. unde ui. Zenzellinus, & Ancha. in clem. 1. de homicidio.

*biles & abſolute, ideſt omnino recedere non poſſe, &
ſine dedecore non poſſe, cumq; & uitam conſeruare, & fa-
mam retinere paria iudicentur, & honor omnibus pecu-
63 nijs, & fortunæ commodis ſit præferendus.* His illud
*additur, ſi telo appetitus defenſionis modum excedat, im-
petumq́; facientem occidat, non eſſe quidem illi impune,
leuiorem tamen pœnam perſoluendam eſſe, quòd culpa,
non dolo factum ſit, quoniam difficillimum ſit iuſtum dolo-
rem temperare, nec poſſit uir moderatus tanquam ſtate-
ram in manu geſtans, ictus ad certam librare menſuram.*
Præterea, *quia plerunque difficile eſt probare defenſionis
cauſa factum eſſe, communis eſt doctorum ſententia, pro-
bato duntaxat impetu, quicquid in rixa confeſtim, nulloq́;
interuallo fecerit is, in quem impetus eſt factus, inuaden-
tem in ſe propulſando, & feriendo, iudicandum eſſe ab eo
factum, ut ſe, caput ſuum, ac uitam defenderet:* Imo *non
probato etiam impetu in ſe facto, ſi quis confiteatur homi-
62 nem occidiſſe, idq́; defenſionis ſuæ cauſa feciſſe, niſi aliun
de de mendacio conuincatur, ex ea confeſſione, ut homi-
cida, mortis naturalis pœna damnari non poteſt, ſed rele-
gationis, aut alia mitiori pœna eſt puniendus: quid?
quod idem defendendi modus permittitur, etiam ſi non
agatur de hominis appetiti ſeu uexati capite uel uita, ſe
de pecunia tantum, dicentibus* Diocletiano, & Maxi-
miano Imperatoribus *recte poſſidenti ad defendendum
poſſeſſionem, quam ſine uitio tenebat, inculpatæ tu-
telæ moderatione illatam uim propulſare licet.*

l. in eadẽ. ff. ex quib. ca. ma
l. iuſta. ff. de manu uind.
l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſa ca. teſtamen.
Bal. in d. l. ut uim. et Io. Fab. ubi ſupra.
l. ſi adult. §. Impp. ff. ad l. Iul. de adul.
Bart Veron. cons. I.
Anch. ubi ſup.
Abb. & Feli. in c. auditis de præſcrip.
Alex. in l. non ſolũ. §. ſcien. ff. de. op. no. nunci. Sozi. in l. I. col. x. de uulg. et pupil.

Paul. castren. con. 35. als est. 399. l. 1. Bal. i aũe. sed oĩo col. 1. C. Ne uxor pro marito.

Atque etiam ubi Princeps, uel magistratus aditus propter imbecillitatem uirium à sumenda de iniurioso uindicta se excusat, permittunt leges ut quoquo pacto unusquisque sibi ipsi ius dicat, & faciat. Quò uero ad alteram speciem prouenientem ex ignaua tolerantia, cum populi opinione dedecori esse existimetur spectato uiro iniuriam dissimulando aut ferendo, impunitam inultamq; relinquere: Institutæ sunt iniuriarum priuatæ, & secundum singula crimina, publicæ in iniuriosos actiones, quibus suas quisque iniurias persequi, & lege agendo, non solum de inimico per magistratum debitas pœnas sumere, sed etiam honori melius, quàm per duellum consulere potest: nam per duellum non probatur ipsius rei ueritas, sed (quemadmodum antea dictum est) solummodo quis fuerit uictor, quis uictus apparet: per leges uero, & magistratus sententiam, res ipsa declaratur, atque ita declaratur, ut is, contra quem sit prolata sententia, pro qualitate delicti, ultra alias pœnas remaneat infamis, scilicet accusatus, ut eius, de quo accusatus est, delicti reus, accusator uero qui, obiectum alteri crimen non probauerit, ut calumniator. Talis autem infamia non sequitur absolute eum qui duello uictus est, nisi in alio peccauerit, quàm quòd contigerit eum uinci. Et existunt adhuc scioli, qui dicere, atque impressis libris affirmare audeant leges honori priuatorum nõ prospicere? Itaq; hoc pacto nullus honoris causa locus duello relinqtur, quoniam, ut supra dictum est, non minuitur honos, neque in discrimen uenit, nisi cum palàm in ore atque in oculis,

pariq; rerum, & adiumentorum conditione, infertur iniuria (uulgo senza superchiaria) quo euentu siue casu neuter habet, seu uincat, seu uincatur, iustam poscendi duelli occasionem, quoniam uictoris honor saluus est: uictus autem quoniam æquo Marte congressus fuit, nec iure queri potest, nec ad duellum prouocare.

64 Hic, ut uideo, tali argumento nonnulli contra me insurgentes. Esto, inquiunt, non possit iustam ad ineundum duellum querelam comminisci is, qui æquis armorum, aliarumq; rerum huiusmodi conditionibus appetitus, & pulsatus est, etiam si maxime tunc de honore eius sit detractum, cum nisi de ignauia, uel imbecillitate sua, uel fortuna conqueri nequeat: de alijs uero contumelijs, & iniurijs, quòd his honorem lædi negas, & uindicationis causa magistratum adeundum, ac lege agendum esse statuis, id est à ueritate alienum: quoniam aiunt illi (quod ego quoque antea dixi) auctore Aristotele, ontumelias tolerare, & propinquos male acceptos negligere seruile esse ducitur: et eodem auctore, laudabilius uidetur pœnas de inimicis sumere, quàm iisdem reconciliari; quòd malum pro malo retribuere iustũ uideatur: iustum uero honestum est. Viri præterea fortis est tum non inferiorem esse, tum inuictum manere: Quapropter Socrates negabat se uelle ad Archelaum Macædonum Regem, à quo magnis præmijs inuitabatur ire, Ignominiam, inquiens, æque esse ei, qui beneficio affectus non potest parem gratiam referre, ac ei, qui malo affectus suam uicem ulcisci non ualet. Sic uidetur Socrate, & Ari

Ethic, l. 4. c. 5
Rhet. 1. c. 9.
Arist. Rhe. 2.

ſtotele teſtibus affirmari poſſe, ex omnibus communiter, & promiſcue contumelijs atque iniurijs lædi honorem eius, qui eas tolerando inultas eſſe patitur: læſo autem honore, (ſubiungunt illi) non decet equitem, ſeu cauallerium, neq; etiam ſecundum equeſtris militiæ, ſeu potius cauallerıæ inſtituta licet ei iniuriæ acceptæ uindicationem à magiſtratu per leges quærere, aut honori ſuo aliter, quàm propria uirtute, proprioq́; robore conſulere aduerſus eum, qui alterum contemnendo uiſus eſt uirtutıs, & roboris eius, quem contempſit, periculum facere uoluiſſe. Hoc argumentum, ut eſt friuolum, & rationis fundamento carens, nullo negotio diluitur: nam, & ſi timidi ac ſeruilis animi eſſe uideatur contumelias tolerare, non continuo ſequitur, ut omnis iniuria dici poſſit contumelia, ex qua honor lædatur, ſed (ut etiam Ariſtotelis uerba ſignificant) ignaua ſolum ac ſocordi illa tolerantia, & negligentia uindicationis honor lædı poteſt. Ipſam autem uindicationem per magi- 6 5
ſtratus, & leges honorifice obtineri non poſſe, nuſquam tradidit Ariſtoteles, nec ullus unquam uir ſapiens, & fortis, præter iſtos nouos equites, ſiue cauallerios, dixiſſe legitur: quinimo & Romani, & Græci, & Perſæ, omniũ denique bene inſtitutarum ciuitatum, & gentium egregij milites, Duces, & Imperatores eam decoram ſibi, atque honeſtam uiam, & rationem ulciſcendæ iniuriæ ſemper exiſtimarunt, quæ ſecundum leges ope magiſtratuum inimicos, & iniurioſos ad perſoluendas pœnas uocaret.

Itaque, ut omnes omnium gentium leges omittamus, quas isti comprobatores duelli uidentur nihili facere, citemus eundem Aristotelem; qui hoc idem affirmat, ita ut toto ferè quinto Ethicorum libro nihil aliud agat: capite uero eius libri quarto in hanc propè sententiam loquitur. Ad solam nocumenti differentiam lex spectat, perindéq; personis utitur, ac si æquales sint: si ille iniuria afficiat, ille afficiatur: hic lædat, ille lædatur: Quare iniuriam hanc cum sit iniqua, æquare iudex conatur; nam cum hic percussus est, ille percussit: hic interfecit, ille autem interijt: passio, & actio in partes non æquas diuisa est: sed de lucro detrahens iudex, & damnum compensans, redigere ad æqualitatem eas conatur: Dicuntur enim hæc absolute loquendo de talibus etiam rebus: licet nonnullis minime idoneum nomen esse uideatur, ut lucrum ei, qui percussit, damnum ei, qui percussus est, accommodari possit; sed ubi tamen perpessioni fuerit adhibita mensura, hoc damnum, illud lucrum uocatur: quare æquum pluris, & paucioris medium est: lucrum autem, & damnum est plus, & minus, contrario tamen modo: plus enim boni, & minus mali est lucrum: contrarium uero damnum: quorum quidem mediũ æquum est, quod ius esse dicimus. Ius igitur emendatiuum lucri & damni, medium est: unde etiam, cum altercantur homines, ad iudicem con fugiunt: ad iudicem autem ire, est ire ad ius ipsum; quippe cum iudex nihil aliud sit, quàm ius quoddam animatum,

& quæ ſequuntur : infra etiam poſitis Heſiodi uerſibus illis,

Si quæ quis faciens, eadem patiatur & ipſe,
Iudicium rectum fuerit, uindictaq; recta.

Eo.li.c.5. Subiungit tum ciuitatem conſeruari, cum retributio fit, ut comparatio poſtulat rationum: nam homines, inquit, aut reddere malum quærunt, quod ni faciant, ſeruitus eſſe uidetur, aut retribui ſibi bonum, quod niſi fiat, actus dandi, beneficiumq; non fit: at ciuitas his conſeruatur. Idem alibi
Rhet.3. Tarentini Archytæ dictum ſecutus admittit comparationem aræ, & iudicis, eo quòd ad utrunque confugiant, qui afficiuntur iniuria. Citemus inſuper ipſum Ariſtotelis magiſtrum Platonem, qui non ſolum pro ſuæ, ſed etiã pro alienæ iniuriæ uindicatione magiſtratum adire, atque illi adeſſe, & opitulari ſummopere laudabile eſſe affirmat,
De leg.dial.5 ubi ait. Honorandus certe eſt, iniuriam qui non facit: qui uero nec alios id facere patitur, duplici honore, immo etiam magis eſt honorandus: ille enim uni, hic multis hominibus comparatur, cum principibus cæterorum iniuriam nuntiet: qui autem unà etiam cum magiſtratibus iniuriam, quoad poteſt, ulciſcitur, is magnus, perfectusq; in ciuitate uir præconio prædicetur: nam uirtute cunctis excellet.

Ex his autem, quæ ante diximus, & retulimus, patet, eorum, qui iniurias patiuntur, quod ad earum uindicationem pertinet, eſſe multa genera. Quidam enim, & ſi poſſunt ſtrenue ulciſci, quadam tamen bonitatis, uirtutis, & religionis præſtantia, libenti, mitiq; animo inimicis

iniurias condonant, & ultionem remittunt: id quod sacri libri faciendum esse in primis docent: scriptum est enim. Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Illud item. Mihi uindicationẽ, et ego retribuam. & alibi. Ego dico uobis, diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui oderunt uos. Quidam autem, & si forte odium remittunt, aut etiam retinent, tamen, cum non sit eorum ita splendida, aut generosa uirtus, ne uideantur ignauo, & seruili animo esse, siue quòd iniuriam ulcisci uideatur esse iucundum, quod cui non contigit acerbum est, uindicationem omnino expetunt: sed illam quidem iustam, & secundum leges, ut probos decet ciues legibus obtemperantes. Tertio loco sunt ij, qui tametsi uindicationem summopere uellent, attamen aduersariorum metu deterriti, uel ignauia propria impediti, non autem uirtutis, aut bonitatis gratia quiescunt. Postremo sunt inquieti, & turbulenti quidam (ut sic dicam) Legirupæ, qui neque condonare iniurias uolunt, neque per leges uindicare, sed per se ipsi, suaq; temeritate, & arrogantia ultionem aggrediuntur, inter quos sunt ij, de quibus loquimur, duelli sectatores. Hæc genera quamobrem ita uarie se gerant, aperta ratio est: nam fortis, & magnanimi uiri, atque etiam pietate, præsertim Christiana, præditi proprium est, si quid in se cõmissum fuerit, maxime si facultas ulciscendi non desit, ignoscere, atque iniuriarum prorsus obliuisci, quales fuisse, atq; ut fecisse C. Iulium Cæsarem, et alios, quorum exempla supra retuli, nemo nisi fatuus negaret.

Deut. 32.
Math. 5.
Luc. 6.
Arist. Rhe. 1. c. 9.

Iusti uero esse & secundum ciuilem, aut mundanam iustitiam facere dicuntur, qui secundo in gradu sunt collocati; at tertij seruiles, & animi pusilli; quarto autem loco numerati cum sint multorum generum, omissis alijs ad institutum negotium pertinere uidetur, ut consideremus qua ratione tueri suam causam possint duelli comprobatores, et asseclæ. Nemo ignorat id, quod isti passim iactant, equestris uidelicet militiæ, siue caualleriæ usum, & institutum iubere, uel potius cogere, ut generosus miles acceptas iniurias pertinacissime persequatur, donec inimicus non communibus quidem legibus, sed armis, & duello potissimum uictus succumbat. Sed qua ratione id institutum consistere possit, nemo, quòd ego quidem, qui hæc curiosius conquisiui, uidere potuerim, adhuc tradidit, neq; unquam, cum res sit rectæ rationi contraria, & aduersa, in posterum tradetur. Nam quod nonnulli aiunt iniurias condonare, atque obliuisci à militari uirtute alienum esse, eiusq; laudi obstare, & officere, sine dubio absurdissimum est: nempe cum militaris uirtus fortitudinis, & magni animi ratione definiatur: & uiri fortis magniq; animi proprium sit inimicis parcere: nisi credunt, istos nimio duelli amore disipientes, homines certe leues, ne dicam nebulones, C. Iulio Cæsari, Catoni, Pericli, alijsq; præstantissimis Imperatoribus, de quibus ante dixi, militari uirtute præstare. Videre uideor nonnullos duelli comprobatores, & asseclas, qui cum primum hæc legerint, me exsibilabunt, & dicent, has esse argutias uanas, & ridiculas, philosophorum,

& Iuriſconſultorum ſcholis potius, quàm militari diſcipli-
na, atque adeo illo ſuo cauallereſco ordine dignas, & quæ
nihil ualeant contra receptam fortium hominum, atq; inue
teratam opinionem, quæ, ubi agitur de honore, plurimum
ualet, cum honor ipſe in hominum opinione, iudicio, ſer-
monibusq; ſit collocatus. Ego uero inſtituti mei memor
eorum ſibila ridebo, cum ſciam imperitorum hominum opi-
nionem, ut poſſit fortaſſe nebulam quandam offundere ue
ritati, eius certe uim tollere, & ſplendorem penitus extin
guere non poſſe, & ueri honoris fundamentum poſitum
eſſe in uirtute, qua ſublata, ſi quid ſecus homines exiſti-
ment, error id appellari debet, non opinio, ac multo minus
iudicium. Quoniam igitur iniurias condonare, uiri fortis
& magnanimi, aut etiam illas ſecundum leges perſequi
iuſti ciuis officium eſſe omnes boni, & ſapientes, omnibus
ſeculis exiſtimauerunt, atque hodie exiſtimant: illud ego
iterum ac ſæpius affirmo, nihil obſtare, quo minus idem bo
nus miles, uel (ut iſtorum more loquar) honoratus caual
lerius eſſe poſſit, & acceptas iniurias, quas ulciſcendi fa-
cultas adſit, condonare, uel etiam illarum uindicationem
68 per leges à magiſtratu petere. Cur igitur (dixerit ali-
quis) tantopere conualuit ea inter noſtrates milites opi-
nio, inter quos negari nõ poteſt quin multi & boni uiri, &
prudentes habeantur, ut apud eos timori ac ignauiæ tri-
buatur, ſi quis iniurias æquo animo ferat, aut illarum ul-
tionem aliunde, quàm à propria uirtute, proprijsq; mani-
bus expetat? nam hercule tam inueteratam, ac penitus

insitam militibus opinionem ratione prorsus carere, & unam esse dicere, nihil habet probabilitatis. Huic ego libenti animo respondebo; Duelli auctores, & comprobatores, siue ex Albrici Balbiani schola, ut ante conijciebam, prodierint, siue alij quicunque fuerint, oportuisse homines iniustos esse, legum contemptores, atque alijs sceleribus contaminatos, &, ut inquit ille, nulla uirtute redemptos: alioquin inuentores non fuissent tantæ immanitatis, quæ diuinis, naturalibus, & humanis legibus, omniumq; fortium militum, & Imperatorum, ac bonorum, & prudentium uirorum laudatissimis moribus, & exemplis aduersatur. Tales igitur cum essent illi, & audaces præterea, manuq; prompti, uiam ad iniurias suas uindicandas aliam non habebant. Nam cum iniurias condonare tum religioni, & pietati christianæ, tum etiam illi splendidissimæ uirtuti, quæ magnanimitas appellatur, sit consentaneum, & illas aliter quàm secundum leges, & iudicia persequi reginæ omnium uirtutum iustitiæ sit omnino contrarium, homines, qui soliti essent innocentes per occasionem uexare, spoliare, interficere, latrocinia, sacrilegia, & cætera id genus flagitia committere, ac perpetrare, si lacessiti dissimulanter iniurias pertulissent, aut per leges, & magistratus illas essent persecuti; nemo unquam eos causa uirtutis, aut religionis, à quibus ita essent alieni, potius quàm quòd ultionis difficultatibus deterrerentur, id facere putauisset. Itaque ut saltem eius ferociæ, quam de industriæ præseferebant, atque ex arte pro

ſitebantur, opinionem apud uulgus retinerent, odium pertinaciter ſaturare cupientes ultionem contra ius, & fas ſuo arbitratu ſibi ſumpſerunt, & arrogarunt: demum ut aliquo honeſtatis fuco rem colorarent, hanc duelli deteſtandam immanitatem commenti ſunt, ineptum ſanè, atque oppoſitum eorum intentioni remedium. Nam ſi omnes ij, qui abſentibus, uel ex inſidijs, et aliter q̃; coràm ac cæteris paribus iniurias inferunt (ut ſuperius eſt abunde probatum) non contemnere, ſed potius formidare ſignificant eos, quos iniurijs afficere uoluerunt: hinc ſequitur illorum tacita confeſſio, quòd exiſtiment ſe illis quos formidant eſſe imbecilliores: at cum imbecilliori pugnam inire iſti quoque ſuis cauallerijs uituperabile dicunt eſſe, dedecusq́; afferre, non honorem tueri, ideoq́; uolunt non licere etiam ad Duellum prouocare imbecilliores: Ad iniuſtitiam uero, & arrogantiam, propter quas leges ſibi natas non putarent, accedebat conſcientiæ ſtimulus, qui huiuſmodi ſceleſtorum hominum mentes ab adeundis tribunalibus, & magiſtratibus deterrebat, ita ut omnes cogitarent atque intelligerent id, quod fortaſſe Plautinus ſenex neſciebat;

Quàm meticuloſa res ſit ire ad iudicem. In Moſtell.

Ex his omnibus (niſi me fallit opinio) iam ſequitur id, quod ante pollicitus ſum me probaturum, ut duellum non ſolum non ſit apta uia, ratio'ue; ſiue medium aptum ad conſeruandum honorem, ſed potius contra aptum

ſit ad demonſtrandum, eum qui ad duellum honoris, aut ali cuius probationis cauſa prouocat, hominem eſſe nullo honore dignum, nempe ſcelerum conſcientia ſtimulatum, ita ut tribunal, ac iudicem reformidet, religionis denique, omniumq́; uirtutum expertem, qui ſi uel religionis uel fortitudinis, uel iuſtitiæ partem aliquam in ſe haberet, nec propter ſcelera iudicis conſpectum formidaret, aut id, quod ab orbe condito tot millia illuſtrium militum, Ducum, & Imperatorum honorifice, & magna cum laude fecerunt, iniurias ſuas inimicis pie, fortiter, ac generoſe condonaret, uel ad illarum uindicationem iure ageret, ac lege: non autem ſe nulla neceſſitate premente honoris ſimul, & uitæ perdendæ periculo committeret: quod cum ferarum beſtiarum magis, quàm hominum ratione præditorum ſit proprium, ab omnibus ſemper prudentibus improbatum fuit,

Io. Stobæus. & damnatum. Itaque Aratus Sicyonius dux bello clariſſimus, cum laudaret quiſpiam uirum pugnacem, temerarium, & proiectum ad audendum, (uulgo deſperatum) ac propterea in bellis eximium habitum, aliud eſſe dixit pluris mi uirtutem facere, aliud uitam nihili facere, eaq́; multum inter ſe differre; appoſite etiam Poeta ille,

Martial. l. 1. Nolo uirum, facili redimit qui ſanguine famam,
Hunc uolo, laudari qui ſine morte poteſt. Alius item,

Mimus Publ. Crimen relinquit uitæ, qui mortem appetit.

Conſuetudo autem, qua rem iſtam niti putant, ut quaſi legitima iam toleranda eſſe uideatur, quantocunque ſpatio temporis conualuerit, præſtare non poteſt, ut peccare li-

ceat: non enim diluit, aut minuit peccatum consuetudo
peccandi, sed adauget, tantoq; grauius reddit, quanto ad
69 *plures exemplo suo peruenit. Interim uero non ignoro,*
neque inficior post introductam huiusmodi immanitatem
multos etiam uiros illustreis, & probos (ut probos appel
lare populariter solemus, qui minimis uitijs urgentur) in-
iuriæ ulciscendæ, & ignominiæ oblitterandæ gratia, aut
etiam laudis, & honoris sola cupiditate pericula in pace
quærentes in duellum descendisse: Sed illud etiam probè
scio neminem uiuere, qui crimine careat. Cum igitur iste
militaris honos, qui prætexitur, ista existimatio quæ tan
tæ immanitati prætenditur (si uera loqui uolumus) plus
habeat ambitionis, & ostentationis, quàm grauitatis, &
ponderis: cumq; nemo tam sit in uirtute constans, ut non
interdum ab ea deflectat, fateri necesse est id, quod assidue
docet experientia, magnos animos cum à recta uia disces- Sepulue. l.3.
serint, in hæc duo uitia procliuiores esse, ut à fortitudine
in audaciam prolapsi laudem affectent immoderate, & iniu
rias plusquam oportet intoleranter ferant. Itaque cum il-
lustrium uirorum uirtutes, non uitia sint imitanda, non po
test praua duelli consuetudo tanquam legitima illorũ exem
plis comprobari.

70 *Quasi oculis cernere uideor adhuc in aliquorum ani-*
mis residere scrupulum, cur non saltem in ijs modis, siue
casibus locus esse duello possit, ac debeat, ubi uidelicet ue-
ri probandi, & diiudicandi facultas alia non detur, quo-
niam, cum res, aut crimen non probatur, magistratus ea

de re nihil decernere potest, & idcirco reum, qui citatus fuerat, absoluit: cum etiam dicat lex non deficere ius, sed probationem. Sed isti dicant, obsecro, quonam in periculo esse possit honor, ubi factum ita est occultum, ut probari nequeat? Quid? ipsi etiam, qui duellum probant, & de- 71
fendunt, pro certo non censent, ac statuunt, si quis acceptæ iniuriæ nullũ afferens, & ostendens indicium, ad duellum prouocare alterum uelit, cum non esse audiendum? quanquam (ut rei ratione carentis fert inconstantia) ex altera parte dicunt, ubi res testibus, aliáq; legitima uia probari potest, immo etiam ubi solummodo probari cœpta est ac tentata, non posse amplius ea de re duellum conflari uel committi: quæ repugnantia siue contrarietas signum patefacit uanitatis, & inscitiæ istorum, qui nesciunt indicia rerum, quæ dantur certa: quanquam per se non faciunt omnino fidem, aut plenam probationem, iudici tamen aperire uiam, qua ex illis in cognitionem ueritatis, siue ad plenam probationem perueniet. Itaque hoc etiam argumento coarguuntur & duelli, & eius patronorum ineptiæ, qui ita se erroribus implicant, ut se extricare, atq; expedire nesciant: nam si duellum non conceditur, ubi factum alio modo probari non potest, & omnino opus est aliquindicio, quòd is, qui facti nullum affert indicium, spe duelli præcisa tanq; calumniator reijcitur: omne autem factum, cuius ostenditur indicium, quæstionibus ex ordine, alijsq; iuris adiumentis in iudicio probari potest, sequitur, ut nusquam locus sit duello. Quòd si qui sunt uere 72

Ex aũcte Bal. de pace teñ. uers. sed nunquid ille.

Multa quæ ad hoc citat Calcan. cons. 2. n. 32.

fortes, quibus conscientia sit pro mille, quod aiunt, testibus, & quos propterea pudeat etiam occultas iniurias inultas, & impunitas dimittere, existimantes ea tolerantia, siue negligentia honorem suum minui, perinde ac si res esset omnibus nota, hi quoque multa habent remedia. Nam si uerè sunt gloriæ amatores, non autem uulgaris auræ uani captatores, habent exemplum ex commentarijs C. Iulij Cæsaris iudicio meo aptissimũ, quod, quoniam omnibus ducibus, & militibus propositum esse deberet, ac memoria retineri, operæpretium esse existimaui, hic eius uerba describere. Nam cum absente Cæsare castra, quibus Q. Cicero legatus in Hybernis præerat, à Nerujs oppugnarentur, erant (inquit Cæsar) in ea legione duo fortissimi Centuriones, qui iam primis ordinibus appropinquarent, T. Pulfio, & L. Varenus: ij perpetuas controuersias inter se habebant, uter alteri anteferretur, omnibusq; annis de loco summis simultatibus contendebant. Ex his Pulfio, cum acerrime ad munitiones pugnaretur, quid dubitas, inquit, Varene, aut quem locum probandæ uirtutis tuæ expectas? hic dies de nostris controuersijs iudicabit. hæc cum dixisset, procedit extra munitiones, & quæ pars hostium confertissima uisa est, in eam erumpit: ne Varenus quidem tum uallo se se continet, sed omnium ueritus existimationem subsequitur, mediocri spatio relicto. Pulfio pilum in hostes mittit, atque unum ex multitudine procurrentem traijcit: quo percusso, et exanimato, hunc scutis protegunt hostes, & in illũ uniuersi tela conijciunt, neq; dant regrediẽdi facultatẽ, Cõmen. lib. 5.

transfigitur scutum Pulfioni, & uerutum in balteo defigitur: auertit hic casus uaginam, & gladium educere conantis dextram moratur manum, impeditumq; hostes circumsistunt: succurrit inimicus illi Varenus, & laboranti subuenit: ad hunc se confestim à Pulfione omnis multitudo conuertit, illum ueruto transfixum arbitrantur: Varenus gladio cominus rem gerit, atque uno interfecto reliquos paulum propellit, dum cupidius instat, in locum inferiorem deiectus concidit: huic rursus circunuento fert subsidium Pulfio, atque ambo incolumes compluribus interfectis summa cum laude sese intra munitiones recipiunt: sic fortuna in contentione, & certamine utrunque uersauit, ut alter alteri inimicus auxilio, salutiq; esset; neque diiudicari posset uter utri uirtute anteferendus uideretur. Hactenus Cæsar. Nec minus negocio nostro quadrare uidentur Liuij uerba, apud quem Ethnicus miles ab legitimo hoste prouocatus, tametsi strenuus ac fortissimus erat, cum nefas sibi esse duceret cum illo, quòd quondam eius hospes fuisset, pugnam inire, magis ueritus est Iouis hospitalis iram, quàm detrectatæ pugnæ uulgarem notam: & nostri isti duellarij Christiano baptismate abluti, Christo Seruatore sacrisq; legibus floccipensis, etiam ultrò leuissimas quasq; sectantur occasiunculas, ut cum commilitonibus, aut ciuibus, ac plerunq; etiam cum consanguineis pugnam

Lib. 23. ineant. T. Quintio Crispino (ut est apud Liuium) Badius Campanus hospes erat, perfamiliari hospitio uinctus; creuerat consuetudo, quòd æger Romæ apud Crispinum

Badius,

Badius, ante defectionem Campanā liberaliter, comiterq; curatus fuerat. Tum Badius progreſſus ante ſtationes, quæ pro porta ſtabant, euocari Criſpinum iuſſit: quod ubi eſt Criſpino nuntiatum, ratus colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria, etiam in diſſidio publicorum fœderum, priuati iuris, paulum à cœteris proceſſit. Poſtquàm in conſpectum uenere, prouoco te, inquit, ad pugnam Criſpine, Badius, conſcendamus equos, ſummotisq; alijs, uter bello melior ſit decernamus. Ad ea Criſpinus, nec ſibi, nec illi ait hoſtes deeſſe, in quibus uirtutem oſtendant: ſe ab eo, etiam ſi in acie occurrat, declinaturum, ne hoſpitali cæde dextram uiolet; conuerſusq; abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem, ignauiamq;, & ſe digna probra in inſontem iacere, hoſpitalem hoſtem appellans, ſimulantemq; parcere cui ſciat parem ſe non eſſe: Si parum publicis fœderibus ruptis dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet, Badium Campanum, T. Quintio Criſpino Ro. palàm omnibus duobus exercitibus audientibus, renuntiare hoſpitium, nihil ſibi cum eo conſociatum, nihil fœderatum hoſpiti cum hoſte, cuius patriam, ac penates publicos priuatosq; oppugnatum ueniſſet, ſi uir eſſet, congrederetur. Diu cunctantem Criſpinum perpulere turmales, ne impune inſultare Campanum pateretur, itaq; tantum moratus, dum Imperatores conſuleret, permitterent'ne ſibi extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare, permiſſu eorum arma cepit, equumq; conſcendit, & Badium nomine compellans, ad

L

pugnam euocauit: nulla mora à Campano facta est, infestis equis concurrere. Crispinus supra scutum, sinistrum humerum Badio hasta transfixit, superq; delapsum cum uulnere ex equo desiliit, ut pedes iacentem conficeret. Badius priusquam opprimeretur, parma atque equo relicto, ad suos aufugit. Crispinus equum armaq; capta, & cruentam cuspidem insignis spolijs ostentans, cum magna laude & gratulatione militum ad Coss. est deductus, laudatusq; ibi magnifice, & donis donatus. Ex his Iulij Cæsaris, & Liuij locis habent milites, qui ueram fortitudinis laudem assequi uelint, non autem uana ostentatione popularis auræ muscas (ut sic dicam) aucupari, rectam honoris tuendi rationem: habent & ipsi Duces legem, secundum quam permittere possunt, ut milites suam uirtutem probēt: Habent etiam ad eandem rem exemplum, siue consilium Theodorici Gothorum, & Italiæ Regis clarissimi, atque fortissimi; qui barbaris, & Romanis qui in Pannonia essent, ita scripsit. Illud præterea uos credimus admonendos, ut non in uos, sed in hostem sæuire cupiatis: res parua non uos ducat ad extrema discrimina, acquiescite iustitiæ, qua mundus lætatur: cur ad monomachiam recurritis, qui uenalem iudicem non habetis? deponite ferrum, qui non habetis inimicum, pessime contra parentes erigitis brachium, pro quibus constat gloriose moriendum: quid opus est homini lingua, si causam agat manu armata? aut unde pax esse creditur, si sub ciuilitate pugnetur? imitamini certe Gothos nostros, qui foris prælia, intus

Cassiod. epist. lib. 3.

73 norunt exercere modestiam. Hæc ille. Facessant igitur duelli amatores isti milites gloriosi, nullo alio aptiori nomine appellandi, quàm Thrasonis, qui si bonorum, fortiumq; militum officio fungi uellent, cum hoste legitimo in bello depugnando amplissimum sibi honorem magna cum laude sine scelere comparare possent: sed hostium uultus formidantes ferociæ tamen opinionem apud uulgus retinere cupientes, cum commilitonibus, & ciuibus, quos oporteret ab hostibus defendere, duelli causas plerunque friuolas, & ridiculas ambitiose mendicando pugnare uolunt, seu uelle fingunt: quod quidem (ut hoc quoque aliquando dicam) nihil aliud est, quàm magnæ timiditatis indicium; quippe cum fortis uiri sit proprium in repentinis, & præsentibus uersari periculis, quæ autem loco, & tempore longe distant, seu putantur distare, non sint formidolosa. Arist.Eth.l.3 c.8.
Ideoq; isti, ut à periculo quàm longissime recedant, seq; in tuto collocent, & per ora uulgi interim ferociæ nomine uolitent, aliquam iniuriæ causam commenti, si sunt in castris sub sole, illinc in urbem sub umbram se recipiunt, amicos consulunt, diuulgant aduenisse ferocem uirum, qui ad duellum inimicum prouocare uelit: conscribunt libellos, quibus querelas omnibus adhibitis cautionibus exponentes inimicum prouocant, uulgo chartulas appellant; quas in celeberrimis locis proponunt in foro, in plateis, in compitis, in triuijs, per uicos, per angiportus, ad omnes uiarum flexus, omnibus denique angulis, & columnis affixæ quoquo te uertas, conspiciuntur.

In his laxa dies constituitur, & longum temporis inter-
uallum, huiusmodi codicillis ultro citroq; dandis, & acci-
piendis, & pluribus responsis expectandis, captatis inte-
rim per litigiosas uerborum disputationes omnibus late-
bris, rimis, & occasionibus elabendi, ita ut ex ijs qui car-
tulas proponunt, uix decimus quisque ad locum duello con-
stitutum deueniat, & qui demum deueniunt, plerunq; in-
troducta armorum disputatione, quæ sæpius dolosa, et pu-
denda comportantur, uel alijs leuibus, & friuolis de cau
sis nihil aliud quærunt, quàm diem altercando consumere,
& sic hostem ac spectatores ludificari. Et sunt etiam ho-
mines adeo stulti, ut putent, propterea quòd die altercatio-
nibus consumpto certatum non sit, apud prudentes, &
probos saluam sibi esse honoris, et uirtutis existimationem,
cum ex ea puerili actione nihil aliud, quàm de ineptijs, ti-
miditate, & uanitate præiudicium fieri possit. Quòd si 74
quis bonus planeq; fortis miles Pulsioni, Vareno, & Cri
spino similis, qui nullo scelere contaminatus, uirtutis, & re
ligionis studiosus, magna, et præclara disciplinæ militaris,
aliarumq; uirtutum documenta præbuerit, iniuriam à com-
militone acceptam non persequatur, sed pro insita uirtute
ac pietate toleret, neque tamen interim ab instituta ratio-
ne probatæ uitæ deflectat: erit'ne aliquis, nisi planè stul-
tus, qui tam strenui, fortisq; in hostes militis tantarum
uirtutum oblitus, hanc lenitatem qua erga commilitonem
usus est, in diuersam partem interpretando, imbellem, aut
minus fortem eum dicere audeat? non profecto. Quod

secus eueniet ijs, quorum anteacta uita latrocinijs, adulterijs, ciuium uexationibus, & homicidijs fuerit contaminata: nam quemadmodum mendaci uerum aliquando dicenti ab ijs non creditur, quibus reliqua ipsius uanitas est nota, sic illius animum nemo probat ne in recte quidem facto, qui prauam illius mentem fuerit cæteris in rebus expertus; ideoq; merito supra dictum est eos, qui in duellum descendunt, indicare se nec fortes esse milites, nec uiros bonos, sed timidos, ac multis etiam sceleribus contaminatos.

75 At (inquiunt isti) quid faciet honestus eques, atque adeo honoratus cauallerius, qui eo non est animo, ut inimico secundum religionis præcepta, aut magnanimitatis, fortitudinisq; exactam rationem iniurias condonet, si magistratus, aut Princeps ciuitatis, quem ille supplex adijt, & implorauit, nolit aut nequeat de iniurioso debitam sumere pœnam? Iam, si hic magistratum, & principem adeundo fecit quod potuit, nemo in eum ignauæ tolerantiæ culpam, quæ Principis est, aut fortunæ, reijcere poterit, neque eius honor læsus propterea remanebit, qui ex ipsa tacita, & seruili tolerantia (ut ante dictum est) lædi solet, nec iniquitas principis ei præbere potest iustam peccandi, & ad duellum prouocandi occasionem, cum cesset necessaria ad id causa læsi honoris. Ad magistratus autem, & Principis officium spectat uindicare ciuium iniurias, præsertim eorũ fidem implorantium, quod nisi faciat princeps, est in culpa: siue is, qui iniuriam intulit, in eius sit ditione, ac potestate, siue sit extrernus: nam quod ad ciues, siue subditos
76

pertinet, nota ſunt remedia iudiciorum ſecundum diuerſas actiones inſtitutorum: quòd uero ad externos pertinet, nota eſt uia, ut amice à magiſtratu, & Principe, cui ſubditus ille ſit, uindicatio petatur: quòd ſi is tergiuerſetur, cauſa erit legitima oppignorationum, & prædas agendi, ſeu (ut nunc loquimur) repreſaliarum, uel etiam belli indicendi: quam ob rem apud antiquos inſtitutum fuit ius

Liu. lib. 1. Diony. lib. 9.

fæciale, quo res repetebantur, quibus non redditis, deinde illis à quibus repetitæ, nec redditæ eſſent, bellum rite indicebatur. Ac ne quis exiſtimet ob publicas tantum, non ob priuatorum ciuium iniurias bella eſſe gerenda, is audiat

Pro lege Manilia.

Ciceronem ita dicentem. Maiores noſtri ſæpe mercatoribus, ac nauiculatoribus iniurioſius tractatis bella geſſerunt. & alibi, cum dixiſſet multos ciues Ro. fuiſſe à Verre in Latumias coniectos, ac ſupplicio affectos, necatosq;,

In verrem 7.

ſubiungit. Si quis rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, ſi qua natio feciſſet aliquid in ciuem Ro. eiuſmodi, non'ne publice uindicaremus? non bello perſequeremur? poſſemus hanc iniuriam, ignominiamq; Populi Romani inultam impunitamq; dimittere? quot bella maiores noſtros, & quanta ſuſcepiſſe arbitramini, quòd ciues Rom. iniuria affecti, quòd nauicularij retenti, quòd mercatores ſpoliati dicerentur? Quod etiam ex uerbis Dionyſij colligi poteſt, & nos

Vbi ſupra.

ibi latius explicauimus, ubi de cauſis belli ſuſcipiendi locuti ſumus. Ergo ſi Princeps, cui ſubditus eſt iniuriam paſſus, conuenienter requiſitus non curet officij ſui partes interponere, tacite quodammodo ſignificans placere ſibi, ut

inter se armis decernant, is quidem iam non amplius Princeps uocandus erit, sed tyrannus, cuius prauitatis inter alia proprium est subditis ius non reddere, in populo discordias alere, uiros præstantes deprimere, & qui sunt elato animo de medio tollere, uel ut se inuicem perdant, alterum cum altero committere: quam ob causam duellum esse in Italiam introductum supra dictum est. Ego uero iniuriam passo, cuius honor, ut dixi, læsus non remanet, suaderem, ut pietatis, & magnitudinis animi causa quiesceret, neque inimici, qui intulit iniuriam, & Principis qui illam uindicare negligit, peccata, sua facere uellet, cum ultio ab iniuria non differat nisi ordine: quoniam scilicet ille prius, hic posterius facit. Sed si omnino impotenti iniuriæ dolore stimulatus, aut laudis amore tumens quiescere nequeat, nulla est ratio, quamobrem duello sit opus, in quo adhuc integer eius honos lædi, & una cum uita etiam si turpiter uincatur, amitti poterit, sed quanuis patefacta qualitate iniuriæ, ac per illam inuulgata inimici tacita confessione, qui pudibundo illo modo offendens, se offenso fortitudine imparem, offensumq; ipsum sibi formidabilem esse agnouit, læto inquam animo quiescere deberet, id tamen si facere nequeat, (quemadmodum prudenter Mutius ait) quocunque modo de iniurioso inimico uindictam sumens tanquam iuste faciens, post factum defendi posset. Mihi uero, si peccandum foret, laudabilior, & magis gloriosa succurrit uia, qua strenuus ille offensus, quantunuis honoris, laudis, & gloriæ appetentissimus,

Marginal notes: Arist. pol. 5. c. 10. & 11. — 77 (beside "esse in Italiam introductum supra dictum est") — Seneca de ira lib. 3 1. — Lib. 2. c. 1.

ſi uerè, & non ſimulate ſit fortis, gloria ſatiari poſſet, lau-dabilius quàm inter homines contingere poſſit, facinus edendo, ſcilicet à priuato inimico in iniuſtum illum princi-pem, ſeu uerius tyrannum iram conuertendo. Qua de re 78
quanquam alibi abunde diſſerui, tamen hic quoque ut oppor tuno loco aliquot exempla repetam, non certe ut rem legi-timam, ſiue licitam eſſe probem, ſed ut minus malam, q̃ ſit duelli uſum tolerare, oſtendam. Quandoquidem occide-re tyrannos ab omnibus ſemper ſapientibus laudatũ, ſum-mæq; gloriæ adſcriptum, neque à ſacris theologis, ſi certa cum ratione fieret, improbatum fuit, quanquam Conſtan-tienſi concilio non ſimpliciter quidem id improbatum, ſed tantummodo damnata eſt opinio, & aſſertio dicentium, tyrannum poſſe, & debere iure ac merito à ciuibus occidi, ſiue (ut uulgo loquimur) per quencunque uaſſallum ſuum, uel ſubditum, etiam per clanculares inſidias, & ſubtiles blanditias, uel adulationes, non obſtante quocunque præ-ſtito iuramento, ſeu confœderatione facta cum eo, non ex-pectata ſententia, uel mandato iudicis cuiuſcunque. Duelli autem uſus ab omnibus ſemper ſapientibus, & theologis, ac legiſlatoribus fuit ſummopere damnatus. Itaque cum occidere tyrannum non ſit per ſe malum, neque illicitum, niſi eo modo, quo reperitur prohibitum: cum duellum ideo ſit illicitum, & prohibitum, quia per ſe malum; ſi omnino peccare iſtis uideatur neceſſe, minus peccatum eſſet in ea parte, quæ minus damnatur, & plus laudis afferre poteſt. Sed rari hoc audent, quia carent ea fortitudine animi,

D.Thomas 2.2.q.42.arg. 2.& de regi. princ.l.1.c.6

Seſſione. 15.

Ariſt.Pol.l.5 c.10.

quam uenditant, & propterea reformidant periculum, Arist. eo lib.
quod propinquius apparet esse hic, quàm in duello: quòd si cap. 2.
uere sunt honoris, & fortitudinis cultores, considerent
79 *hæc exempla.* Philippus Macedoniæ Rex Magni Ale= Iustin. lib. 9.
xandri pater nuptias Cleopatræ *filiæ, &* Alexandri, Diod. lib. 16.
quem ipse fecerat Epiri Regem, *celebrabat: dies erat pro*
magnitudine duorum regum, & collocantis filiam, & uxo
rem ducentis apparatibus insignis, sed nec ludorum ma=
gnificentia deerat, ad quorum spectaculum Philippus *cum*
sine custodibus corporis inter duos Alexandros, *filium,*
generumq; contenderet, Pausanias *nobilis ex* Macedoni-
bus adolescens nemini suspectus, occupatum angustijs Phi=
lippum in transitu obtruncat, diemq; lætitiæ destinatum,
fœdum luctu funeris facit: Hic Pausanias *primis puberta=*
tis annis stuprum per iniuriam passus ab Attalo *fuerat,*
hanc rem ægre ferens Pausanias *querelam* Philippo *sæpe*
detulerat: cum uarijs frustrationibus non sine risu differ=
retur, & honoratum insuper Ducatu *aduersarium cerne*
ret, iram in ipsum Philippum *uertit, ultionemq;, quam ab*
aduersario non poterat, ab iniquo iudice exegit.
T. *quoque* Tatius Sabinus, *qui* Romæ *regnauit cum* Ro= Liu lib. 1.
mulo, cum eius propinqui Laurentum *legatos pulsassent,* Diony. lib. 2.
Laurentesq; *iure gentium agerent, & apud* Tatium *gra*
tia suorum, & preces plus possent, illorum pœnam in se
uertit: nam Lauinij, *cum ad solenne sacrificium eò uenis=*
sent, concursu facto interficitur. Patrum *uero memoria* Fulgo. l 9 c. 3
Ioannes Andreas Lamponianus *sæpe delusus à* Galeatio Egnatius l. 3.
c. et l. 9. c. 3

Sfortia Duce Mediolani, dum ab eo peteret possessionem sibi tribui Miramundanæ Abbatiæ, quam is à Romano Pontifice iusto titulo acceperat, & Galeatius Brandæ Comensi Episcopo, qui præter ius Abbatiam occupauerat, magis faueret, tribus sibi adiunctis socijs ausus est iniquũ principem, dum sacris in diui Stephani æde interesset, aggredi, & interficere. Hoc autem ius, atq; hunc morem iustissimus, idemq; fortissimus Imperator Traianus sua sententia confirmauit: is enim cum tribunatum militum Suræ traderet, parazonium, quo pro dignitate cingendus erat, nudum ei porrexit, ac talem, inquit, ensem accipe, quem pro me ita demum strinxeris, si iuste imperauero, quòd si perperam quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem meam utaris uelim. Quòd si Princeps nõ 80
quidem prauitate animi, sed impotentia & debilitate impeditus, opem impartiri non posse affirmet, idq; re ipsa uerum esse comprobetur, permittunt leges, id quod antea dictum est, ut unusquisq; quoquo fieri possit pacto sibi ius dicat. Sed de his latius ibi disseruimus, ubi de causis, & modis opprimendi atque extinguendi tyrannos locuti sumus.

Dion Nicæus in eius uita.

Paul. Castrẽ. cons. 35. prius quàm iura fierent. als. est. 399. lib. 1.

Iam, ut puto, ex his quæ dicta sunt, abunde probatum est duellum honori tuendo, neque necessarium, neque idoneum esse, sed contra uitæ flagitiosæ, ac uituperabilis signum patefacere: nihil .n. eius quod præstare posse nonnullis uidetur, conficit: dicam apertius, non est congruũ medium, nec ut in re mala, est sufficiens, cum non pro-

let rei, qua de agitur, ueritatem, aut falsitatem, sed so-
lummodo hunc uicisse, illum uictum esse: nam sæpe contin-
8 1 git eum succumbere, qui causam habet iustiorem. Alia
quoque ratione mancum est quodammodo, et imperfectum,
siue insufficiens remedium: nam cum legis & consuetudi-
nis proprium sit, ut generatim, ac semper prospiciat, & Arist. pol. l. 1. 2. & 3.
consulat ijs omnibus, quorum causa constituta est, utque l. iura & l.
sit eius usus perpetuus in eo personarum, & causarum de quibus. ff. de legi. de con
genere, quod in se comprehendit, immanis hæc duelli con- stit. c. 1.
suetudo introducta ad tuendum honorem uirorum milita-
rium, quibus (ut ipsi iactant) dedecori tribuitur, & ad-
scribitur, si propriæ iniuriæ ulciscendæ causa magistra-
tum adeant, aut si aliter quã duelli uia, & ratione honori
suo consulant, suæ opis egentes sæpe destituit, nec locum
habet, ut id efficiat, quod posse efficere istis uidetur, quo-
niam sæpe usu euenit, ut eis iniuria fiat, uel crimen impo-
natur ab alijs, quos per duelli etiam leges prouocare non
licet, cuiusmodi sunt omnes, qui literarum, & scientiarũ
omnis generis studia profitentur, omnes christiano ritu
religioni addicti, & consecrati, omnes opifices, pagani,
rustici, omnes ignobiles, uiles, & abiecti, omnes denique
senes, pueri, & mulieres: fingamus animo, & cogitatio-
ne ab horum aliquo multis comitibus stipato palàm uel per
insidias, uel alio quouis modo uirum militarem pulsari, aut
eius nomen falso deferri de proditione, de maiestate immi-
nuta, de huiusmodi alijs, addat ẽt delator se unum frustra
multis pollicitationibus in sceleris ministerium solicitatum,

aut is militi criminosum aliquid obycienti coràm dicat eum mentiri, quid, obsecro, faciet miles, si propterea minuitur eius honos, quòd ita pulsatus sit uel accusatus, uel ita coram mendacy crimine refutatus, nolitq; eam ignominiam seruiliter, muliebriter'ue tolerare, præsertim si periculum impendet, ne credulus Princeps, aut magistratus eum, nisi se purget, in uitæ discrimen uocet? certe cum duelli uia non pateat, necesse est ut rem patienter ferat, & quiescat, uel de inimico pœnas quoquo modo possit, extra duellum sumat, uel (quanuis inuitus faciat) magistratus opem imploret.

Nunc tempus uidetur esse, ut propositis antea contradicentium argumentis ordine respondeam, tametsi responsiones ex his quæ dicta sunt, colligi queunt. Primum argumentum, quod erat ex necessitate, iam fuit multis uerbis confutatum, & simul ostensum fuit illud falsum esse, leges uidelicet non prospicere honori contumeliam, atque iniuriam passi: & illud, non licere uiro militari illatæ sibi iniuriæ querelam ad magistratum deferre; cum hoc nullus unquam probatus auctor asseruisse ostendatur, & antiqui tam Romani, quàm Græci, & aliarum bene institutarum gentium duces, Imperatores, & milites fortissimi nunquam id sibi dedecori esse, sed potius summæ laudi duxerint. Ex quo consequitur etiam falsitas illius argumenti, quo dicebatur necessarium esse duellum, ut tribuatur unicuique suum: demonstratum est enim non esse iudicem adeundum honoris causa recuperandi, qui non imminuitur, 82

aut amittitur, nisi contumelia, uel iniuria coràm, & æquis conditionibus facta: Ad uitandam autem ignominiam, & infamiam, quæ à seruili, ac meticulosa toleratione profisci potest, nihil prohibet militem contumeliæ, uel iniuriæ acceptæ uindicationem petere à iudice, lege agendo cum milite, non minus quàm cum sacerdote, muliere, alio'ue quem ad duellum prouocare non liceat. Quæ uero ab utilitate sumpta erant argumenta, multo sunt debiliora. Nam primum, quo significatur minus malum esse tolerare duellum, in quo duo tantum uitam periculo mortis obijciunt, quam sinere à consanguineis ira serpente totam ciuitatem seditionibus perturbari, ab omni ratione alienum, ac propè ridiculũ est: Vt enim omittamus illud quod ignorat nemo, specie uidelicet grauissimæ offensionis uitandæ, siue prætextu uitandi scandali non esse peccandum: nisi ciuitas sine lege ac magistratu sit, ad officium magistratus pertinet ciues cohibere, ne ad rixas, & arma prorumpant. Sic igitur minus malum frustra consideratur, ubi utrunq; malum commode, ac iuste caueri, aut sedari, tolli'ue potest: quanquam & ipsa argumenti causa falsa est, quoniam si militi (ut ante demonstrauimus) turpe non est acceptæ iniuriæ uindicationem à magistratu petere, multo magis cessabit occasio per argumentum obiecta, si de controuersa iniuria magistratus sententia decernatur, quæ certam negotij naturam, & conditionem declarat, quàm si duello, in quo sæpe iustiorem habens causam uincitur; atque ita quæ prætexitur iniuria, nihilominus incerta re=

l. æquissimum ff. de usufruc.

manet. Reliqua duo argumenta ab utilitate ducta, propterea quòd duellum causa sit, quamobrem fides seruetur, multiq; ab iniurijs inferendis cohibeantur, multo sunt superioribus ineptiora, & quia nemo ignorat leges, & magistratus ad hoc potissimnm esse institutos, ut atrocium pœnarum comminatione, alijsq; remedijs à legislatoribus excogitatis seruari fidem imperent, & insolentes ab iniurijs arceant, & quia duelli permissio, siue licentia contrarium sæpe parit effectum: nemo enim, nisi fortasse puer sit, aut fatuus, ignorat multos ex Thrasonibus istis, præsertim quibus domi res angusta est, desperatis rebus suis, aut uanæ laudis amore tumentibus, data opera iniurias inferre, aut fidem fallere, ut inde duelli occasionem arripiant, ac propterea ab aliquo diuite stulto (id quod uerba Ioannis Gersonis theologi, quæ supra retulimus, significant) interim ferocitatis nomine alimenta, & pecunias emungant, & in omnibus triuijs, ac plateis ut feroces, & ad duellum profecturi, uulgi sermonibus celebrentur.

His demonstratis & determinatis, per quæ (nisi fallor) planum factum est duellum, præterq; quod est omnibus legibus damnatum, rem esse neque honestam, neq; necessariam, neque utilem, neque pro sententia, siue intentione eorum, qui illi patrocinantur, idoneam, aut efficacem siue sufficientem, superuacaneum iam uidetur esse, id quod ex ijs, quæ ante pollicitus fui, reliquum est, ostendere; q̃; male sit duellum cum iudicio comparatum: ueruntamen, ut notum fiat istos malo instrumento pessime uti, quæ pol-

83 licitus sum, præstabo. Omnes ferè huius rei scriptores proponunt, & asserunt duellum ciuili iudicio simile esse, nempe quòd in eo sit iudex, actor, reus, probatio, & sententia: sed qui propositum probet, nemo adhuc extitit, neque posthac existet, quia falsa propositio probari non potest. Signorolus Iureconsultus alioqui non triuialis pro certo, & indubitato dicit, duellum cum iudicio comparari, siue duellum, & iudicium æquiparari, citatq; text. de pace tenen. §. si miles. & lombard. de homicidio liberorum hominum. l. recolimus: quibus tamen in locis ea comparatio, nec legitur, nec ullo modo significatur. Ioannes à Lignano conatur id probare ab effectu, cum inquit. Duellum est redactum ad instar iudicij contentiosi, nam sicut in iudicio contentioso sunt actor, & reus, & iudex, & instrumenta, per quæ fit ueritatis declaratio, ut feratur sententia diffinitiua, sic in duello sunt actor, et reus, puta prouocans, et prouocatus, Iudex, et instrumenta, ut pote arma, quibus se inuicem percutiunt. Sed is hæc esse talia, uidelicet prouocantem, ut actorem, prouocatũ ut reum, et aliquem esse iudicem idoneum siue competentem, et arma ut instrumenta, quæ potissimum probanda erãt, nullo modo probat. Simili uitio peccat Paris à Puteo, qui istã præclarã scientiã se tenere professus de duello scripsit, stilo et ordine ineptissimo. Duellũ, ait, est experimẽtũ ueritatis, et de genere iudiciali inter milites, et armigeros, qa constat ex tribus personis, sicut bellũ iudiciale, s. ex persona Principis, uel dñi q indicit duellũ, ex cã, ex persona prouocãtis, et prouocati,

Cons. 96.

In suo tract. §. circa septimam.

Lib. 1. c. 9.

in quo iudicio prouocator adsumit onus probandi suam intentionem cum ense, & iuratur de calumnia, & fit praecedentibus indicijs contra prouocatum, et extorquentur confessiones per pugnam, & qui succumbit uel confitetur, condemnatur per sententiam ipsius praesidentis duello, et non differt iudicium belli à iudicio iudicis ordinarij, nisi in probationibus, quia in duello fiunt probationes mediante gladio de partium uoluntate se contentantium probare cũ gladio. Sed de comparatione nihil probat: idem tamen eodem libro. Duellum, ait, est species probationis, nam si quis accusatur, quod occiderit aliquem, & dicat occidisse defendendo uitam suam, si aliter reus probare non poterit, probabit per duellum pugnando cum accusatore, qui sibi imponit crimen. Et paulo infra imitatus Baldum dicit pugnam comparari cum tormentis, quae in quaestionibus adhibentur, idest pugnam aequiparari torturae, quae non debet fieri nullis indicijs praecedentibus, alioqui perditus, & desperatus quilibet sine causa, quod esset absurdum, ad pugnam prouocaret. Hos imitati alij Iureconsulti partim simpliciter dicunt simile esse duellũ iudicio, partim speciem esse probationis, partim simile esse quaestionibus, et tormentis. Quae confusio inde orta est, unde alios errores initio diximus manauisse, quia non distinxerunt singularis certaminis modos, & species: Nam id genus duelli, quod Longobardorum, & Frederici legibus, aliorumq; huiusmodi introductum, instituto iudicio coram competenti iudice proponebatur, quanquam non erat uera probandi ratio: suc- 84

Bald. ubi sup. in auc. de pace tenen.

cedebat

cedebat tamen in locum probationis, & quæstionis, siue tormentorum, quia secundum ipsius pugnæ euentum ferebatur sententia, iudicij uero similitudinem nõ habebat: quoniam cum esset loco probationis, quæ certa pars iudicij est, non potest dici simile iudicio, cum simile, & comparatum non sit pars, sed separatum ab eo, cui comparatur. Hoc autem, de quo nunc agimus arbitrarium duellum neque iudicij, neque probationis habet similitudinem, nec aliquis est, id qui probet, uel probare conatus fuerit, nisi imprudenti illa personarum enumeratione, quòd utrobique sint tres personæ, iudex, actor, & reus, nec non querela probanda, & modus probationis. Sed hoc pacto ludus etiam aleæ, pilæ, duodecim scruporum, & eiusmodi rerum aut cuiusuis sortis extra iudicium iactæ, atq; illegitimæ euentus, si ad eam controuersiæ finiendæ causa recurratur, æque posset cum iudicio comparari, comparatio tamen erit semper inepta, aut certe id non efficiet, ut ludus, sors'ue pro iudicio sit, aut habeatur, quia in eam rem
85 iudicij diffinitio non conueniet: cum non sit actus legitimus coram competenti iudice seruato iuris ordine factus: quæ singula si probauero duello non conuenire, simul exclusus erit à duello iudicialis huius comparationis mendicatus fauor, & remanebit, id quod est, nudum, ac detestabile peccatum. Duellum legitimus actus esse non potest, cum sit lege expresse prohibitum, & hoc non habet in se difficultatem. Idoneus uero iudex, siue competens, ex ijs, qui sunt in Italia locum duello concedere soliti, nemo est, quia

Doc. in c. forus de uerb. signif. et ĩ rub. de iudicijs.

nemo ex ys est, qui non habeat superiorē principem. Infe-
riores autem illi, quanuis amplas facultates, et priuilegia,
siue quas uocant inuestituras habeant à superioribus, non
possunt tamen exercere iurisdictionem circa ea, quæ sunt
iure prohibita, & quæ supremus Princeps non esset nomi-
natim, siue specialiter concessurus. Nec quicquam efficere
potest consensus partium, quoniam notissimæ sunt leges,
quibus cauetur, & declaratur illicitum esse pactum, ut iu-
dex sit meus, qui non est, & priuatorum consensu eum,
qui iurisdictionem non habeat, iudicem fieri non posse. Tan 8 6
tum uero abest, ut ipsis inferioribus licere putem duellum
admittere, ut ne supremis quidem, nempe Imperatori,
& Pontifici id facere sine peccato arbitror licere: quod
probo id repetens, quod ante sæpius dixi, quia duellū est
iure diuino prohibitum, & contra ius diuinum neque Im-
perator, neque Papa aliquid pie, uel licite statuere pos-
sunt, præsertim cū non subest causa, atque eadem euidens,
et magna, propter quam moueri, & induci debeant, quem-
admodum (ne à singulari certamine recedamus) usu ue-
nit, quando Martinus IIII. Pont. Carolum, & Petrum
Reges de Regno Siculo certantes legibus soluens statuit
eis licere ferro inter se decernere Burdegalæ, quem locum
certaminis de more Rex Angliæ utriusq; consanguineus
illis constituerat, ut sedato bello, & populorum calamita-
tibus finitis ipsi potius pro reliquis omnibus de re sua inter
se decertarent, quod genus pugnæ supra inter legitima,
& concessa certamina positum est, quanquam Paris, et eū

l. si cōuenerit ff. de iurisd. om. iud. l. 1. & l. 3. C. eo tit.

Platina et oēs illorū temporū historici, & Paris l. 1. c. 9. & c. 16.

alij quidam secuti hoc Martini Papæ factum alia, atque inepta ratione interpretantur. Talis aũt et tam euidens causa, quia in priuatorum controuersijs, & quiete ciuili reperiri non potest, idcirco Papa, uel Imperator, quorum officiũ est priuatorum controuersias secundũ leges dirimere, ac sedare, non possent sine magno dedecore, & peccato ad cõtrouersias dirimendas potestatem duello certandi facere, ac uulgo permittere: quod imprudenter ab Othone Imp. factum esse supra est demonstratũ. Itaq; satis apparet hac in re quoq; perperam locutos esse Paridem, & eius secta- Lib. 1. c. 17.
tores, qui licet eos, qui superiores agnoscunt, et maiori potestati parent, duelli iudices idoneos, siue competentes esse negent, supremos tamen principes, & eas ciuitates quæ superiorẽ nõ agnoscunt, et quæ belli indicendi ius habẽt, affirmant absolute posse suo iure, suoq; arbitratu duellũ quibusuis priuatis concedere, quod ex his quæ nuperrime dixi, falsum esse patet: nec ualet eorũ argumentũ à iusto bello sumptum, quia bellum iustũ indici, ac geri diuinæ etiam leges permittunt: duellũ uero, quod nostrates usurpãt, nusq;
87 permittitur. Iure aũt diuino prohiberi duellũ sapientes, quorũ auctoritatem sequor, hoc modo colligunt, et concludũt. Cum aliqd iure prohibetur, id quoq; censetur esse prohibitũ, per l. oratio. ff. de sponsal.
quod ad illud peruenire põt: at iure diuino per p ceptũ illud, l. cum lex. ff. de fideiuss.
Nõ occides, prohibitũ est homicidiũ, ad quod facile per duel Exod. c. 20.
lũ põt perueniri. Itẽ oĩs actus est iure diuino prohibitus, per Marci. 26.
quẽ Deus tẽtatur: tũc aũt tẽtat Deus, cũ tentat qs ad aliqd Math. c. 4. & 22. q. 2. c. que
peruenire, ꝙ effici aut produci nõ põt, nisi fiat per miraculũ ritur.

per duellum autem quæritur, ut uincat non absolute fortior, quod est naturale: sed iustiorem causam habens, etiã si minus fortis sit, sic igitur tentatur Deus, ut faciat miraculum contra naturæ ordinem.

Hosti. & Io. And. cap. 2. de cler. pugn. in duel.

Iuris autem ordinem in duello non seruari satis probatur ex eo quòd ordo iuris esse non potest, ubi actus non est legitimus, neque iudex proprius, siue competens. Verun 88
tamen ut clarius ostendam id, quod sæpius dixi, istos uidelicet malo instrumento male uti, per singulos actus id facere cõstitui. Iuris ordo poscit, ut actor litem siue ciuilem, siue criminosam illaturus, rei iudicem adeat, et eiusdem rei forum sequatur. Hoc declarant uerba illa Diocletiani, & Maximiani Impp. ad Alexandrum. Iuris ordinem conuerti postulas, ut non actor forum rei, sed reus actoris forum sequatur. Duelli uero sectatores peiorem etiam ordinis conuersionem faciunt: uolunt enim iudicem esse non eum, qui sit proprius actoris iudex, sed quicunque ab actore, idest à prouocante fuerit electus, atque ita ut reus neq; suum, neque actoris, sed quodcunque actori placuerit, extraneum forum sequi cogatur. Citari uero, & in ius uocari debet reus iudicis decreto, uel mandato, sed neq; hoc à loci constituti domino, uel principe decernitur, neque (ut nos loquimur) coram illo libellus offertur, seu qualiscunque petitio, neque fit litis contestatio; quæ sunt omnia iudiciorum propria, uel, ut sic dicam, ex ordine iudiciario substantialia, sed prouocans, & prouocatus ultro, citroq; missis, ac potius, quod absurdius est, affixis in triuijs & plateis li-

C. de iurisd. omn. iudi.

bellis, quas carthulas uocant, impetratis interim de more, ut minimum, à tribus principibus diuersorum locorum diplomatibus, ac fidei publicæ literis, quas patentes camporum literas uocant: ita ut ex tribus locis eligi unum oporteat a prouocato, sese mutuo citant, & uocant, diem certum præstituentes ad decernendum ferro de iniuria, siue querela, forte quòd alter alterum quasi litem contestando mentiri dixerit, ita ut ad diem dictam uter præstò non fuerit, perpetua ignominia afficiatur, nullum interim præter illas patentes literas iudicis ministerium, nullaq; præsentia interponitur. Illud uero negari non potest, quin sit contra ordinem iudiciorum, & contra rectam rationem, ac planè cõtra sensum communem: nam in iudicijs cum actor causam suam non probat, reus, ut ius scriptum, & naturalis ratio præscribit, & dictat, absolui debet, hic uero ubi prouocator, cui propositum est nihil legitime probare, tanquam calumniator esset à iudice cum infamia repellendus, non solum nõ repellitur, sed eius arbitrio prouocatus

l.qui cum maior.§.fi.de bo.liber. l.athl.§.calumniator.ff.de infam.

8 9 cũ eo certamen inire cogitur. Age uero ipsum probandi modum, in quo multa insunt absurda, uideamus: primum enim ex his quæ supra dixi, satis liquere potest duellum non esse inter legitimarum probationum genera, sed potius (ut sic dicam) inter diabolicas diuinationes, & inter impias ac superstitiosas Dei omnipotentis tentandi rationes connumerandum:* deinde cũ in iudicio fides est facienda, non aduersario, sed eo præsente, uel citato res iudici probari debet: nostri autem duello addicti in suis chartulis, nulla

* l.inter stipulan.§.1.ff.de uerb.obl.l.qnquagĩta.ff.de probat. l.si quãdo.§.sed cum C.de test.

omnino iudicis mentione facta, alter alteri se rem proba-
turos proponunt: quapropter auctor libri de honore in sua
illa definitione illa uerba posuit, cum alter alteri uult
probare.

Illud uero omnium est absurdissimum, quod & rem 90
ipsam ridiculam reddit, licere prouocato arma quæcunque
uelit, eligere, & ijsdem diu se exercere, prouocatorem ue
ro cogi illis ipsis de improuiso sibi traditis, seu denunciatis
decertare: rem autem absurdam esse melius patebit, si ui-
deamus q̃ friuolis rationibus ea res fuerit introducta. Hu-
ius immanitatis ratio semper adeo fuit incerta, ut ante Fe-
derici secundi tempora ad prouocatorem & arma eligere,
& locum pugnæ statuere pertineret, donec Federicus ipse
in Regno Neapolitano legem condidit his uerbis. Consue-
tudinem prauam, & à tramite rationis cuiuslibet alienam,
quæ in Regno nostro obtinuit hactenus, funditus extirpan
tes statuimus, ut is, qui alij pugnam obtulerit, in ijs casi-
bus, in quibus est pugnæ iudicium reseruatum, iuxta con-
ditionem, & qualitatem ipsius pugnare debeat, quem con-
uincere per oblatam pugnam intendit, non ut olim, ad ele-
ctionem illius, qui ipsam pugnam obtulerit, fieri debere.
Huic decreto rationes subijcit dicens, præmeditari nanque
deberet primitus accusator, & secum perpensa delibera-
tione pensare, quis, & qualis conditionis existat is, cui pu-
gnam intendit offerre, & reus, qui fauorem à iure prome
ruit, & præter spem omnem ad pugnæ dispendium aduo-
catur, cum se defendat ab alio prouocatus, suæ defensionis

modum non debet amittere: His demum rationibus hoc subijcit quasi corollarium: Quòd si miles fuerit is, qui pugna impetitur, & eques se uoluerit defendere, aduersarius eius quanuis miles non sit, eques similiter ipsum impugnet. E contrario si pedes fuerit is qui se defendere nititur, licet is, qui pugnam obtulerit, fuerit miles, non ut miles, sed ut quilibet alius pugil accusatum impugnet: defendentis nanque debet esse electio, qualiter melius se defendere ualeat ab alio impetitus. Hæc Federici lex tum quia uniuersalis non est, sed uni Regno Neapolitano cauet, ac prospicit eius finibus circunscripta, tum quia iudicialis tantum duelli causa constituta est, illius inquam, quod ab eodem Frederico ad quattuor modos siue causas contractum esse diximus, in causa huius duelli, quod à nullo iudicio profectum à nostratibus temere usurpatur, nullam potest uim legis obtinere; quanquam etiam si concedamus eam uim legis uniuersalis habere, tamen cum duelli usu, uel potius abusu, in quem scriptis, & uerbis inuehimur, neque facit, neque idem sentit, non enim loquitur de omni armorum genere ita, ut descendat ad incertas quasdam, & inusitatas armorum species, quæ ad fallendum, & frustrandum nouo quodam artificio excogitantur, ita ut aduersarium non præmeditatum magis onerent, & impediant, quàm instruant, & iuuent. Sed de certo, & usitato genere, quod alterutris conueniat: nam si eques peditem prouocet; pediti lex potestatem facit eligendi utra pugna, pedestri, an equestri, decertandum sit:

ut eques intelligat, ſi pedes ita ſtatuat, armis pediti con-
gruentibus & conuenientibus rem gerendam eſſe: eodem
modo ſi pedes equitem prouocet, eius arbitrium ſequi de-
bet, ut ſciat armis equeſtribus, & equeſtri apparatu, ſi
eques ita iuſſerit, pugnandum eſſe. Huius igitur legis uer-
ba iſtis duello addictis anſam non dant eligendi quæuis ar-
ma, quorum pleraque ſunt inſolita, inuſitata, ac ferè pro-
digioſa, ſed tantummodo eligendi principio quidem conditio
nem, deinceps uerò arma, non quælibet, ſed legitima, ideſt
conuenientia dignitati ſiue conditioni perſonæ, quam uel
ipſe, uel aduerſarius gerit. Itaque ſolum id reſtat ut ui- 91
deamus an propter idem genus, ſimilitudinem'ue rationū,
quas adhibet Federicus, *hic uſus eligendi arma quæuis, &*
qualiacunq; defendi poſſit. Rationes, *ut dictum eſt, affe-*
runtur duæ, quarū neutra id ſuadet: nam prior, cum ad-
moneat prouocantem, ut prius cogitet, quæ nam ſit uis, et
dignitas eius, quem prouocare uelit, nihil aliud afferre, &
confirmare uidetur, q̄ id, quod lex ſtatuit, pugnandum
uidelicet eſſe pedeſtri, uel equeſtri pugna ipſius arbitrio
prouocati. Altera *eſt ratio (qua* Paris, *et alij* Iureconſulti,
et eos imitati uulgares iſti, qui de duello ſcripſerunt, potiſſi
mum nituntur ita æquum eſſe prædicantes) quoniam ſci-
licet cauſa rei, qui præter ſpem, & expectationem inuitus
in dimicationem uitæ compellitur, fauore dignior, & com-
mendatior eſſe debet, alioquin eſſet prouocanti facile præ-
paratis dolis illum in inſidias tradere. Hanc *rationem etiā*
iuris Romani *conſuetudine probabilem eſſe confirmant,*

nam,

nam, inquiunt, & actor ipse, cum de re aliqua cum alio uult experiri, & alicui actionem intendere, & locum, & iudicem eligit, contra uero reus arbitratu suo, ut excludatur actio, exceptiones adhibet, quæ prius sunt diiudicandæ: addunt nonnulli reum eò digniorem fauore esse, quòd reus, cum accusator eum cuiusuis sceleris arguat, communi existimatione accusatore præstat, cum unusquisque bonus esse existimetur: atque ex his id colligunt, & efficiunt, ut meritò prouocans armis à prouocato electis pugnare cogatur, ne alioquin ulla impar ratio sit inter eos. Quæ omnia sunt falsa non minus q̃ absurda. Nam neque actor eam habet facultatem, ut pro iure suo locum, & iudicem eligere, sed tantummodo ut ad suum, idest, competentem iudicem adire possit, aut etiam unum ex pluribus eligere, si plures habeat iudices suos, & competentes, neque reus potest suo libero arbitrio, quascunque uelit exceptiones, iudici probare, nisi recte, & ordine illas opposuerit, ut idoneæ, legitimæq; uideantur. Bona uero existimatio frustra hic consideratur, cum isti concedant necessarium esse iniuriæ, cuius intenditur actio, aliqua indicia reperiri, et afferri, per quæ certissimum est illam communem bonam existimationem, quam dicimus bonitatis præsumptionem, tolli, & euerti: quam ob rem ubi res iure, & secundum leges agitur, nisi data indicia recte, atque legitime diluat, ac purget reus, quæstiones, & tormenta cogitur subire.

Iam satis (ni fallor) ostensum est, neque uerbis, neque

*sententia legis, quam Federicus constituit, neque rationi-
bus, quas Iureconsulti afferunt, defendi posse, arma quæ-
cunque eligere libitum ei fuerit, recte, ac iure eligi à pro-
uocato, cum ei potestas solum fiat alterutrum genus ar-
morum eligendi pro dignitate, usuq; militiæ, uel pedestre,
uel equestre: ea uero electionis potestate facta, & optio-
ne declarata, nemo nisi planè communi sensu carens di-
ceret cogendum esse prouocatorem alijs, quàm quibus
communiter alterutrius ordinis milites utuntur, armis
pugnare. Hoc autem quod à me dicitur, ut magis, & isto-* 9 2
*rum, qui ad insaniam usque se se duello addixerunt, per-
uicacia, & istius noui ordinis equestris, quem recte pro
dignitate rei odiosa barbarie cauallerescum nominant, ua-
nitas refutetur, & coarguatur, infinitis antiquorum exem-
plis, ac testimonijs comprobatur: nam, ut omittamus ea,
quæ uel ex pacto, uel casu inter hostes fieri diximus certa-
mina, in quibus ijs armis certabatur, quæ casus unicuique
parauerat, uel quæ pacto inter eos conuenerant: in eo cer
tamine quod ex prouocatione inibant, id solum animaduer-
tebatur, ut pedes cum pedite, eques cum equite concur-
reret. Cœterum arma unumquenque suo modo gestauis-
se, modo essent eius generis militibus ipsisq; pugnatoribus
consueta, facile colligi potest ex omnibus antea citatis
exemplis, ac potissimum T. Manlij Romani, & Dioxip-*
Liui.lib.7. *pi Atheniensis: ille enim Gallo, eximia corporis magnitu-*
Gell.l.9.c.13 *dine, ac prælongum ensem, uel potius (ut scripsit Qua-
drigarius) duos enses gestante, mediocri ipse uir statu-*

ra congressurus, utroque inspectante exercitu, non simili, sed Hispano, nempe breuiori ad propiorem pugnam habili cingitur gladio, quo & uictoriam de cæso statim hoste reportauit. Dioxippus uero à Corago Macedone prouocatus multis hominum millibus atq; ipso magno Alexandro spectante, non fulgentibus armis, quemadmodum prouocator Coragus, ornatissimus erat, sed suo more (erat.n. Athleta) nudus, oleo unctus, cum serto maxime decenti, clauam solummodo Herculis ritu manibus gestans, in medium processit. Fuit autem certaminis progressus atque exitus huiusmodi: Macedo mediocri distans interuallo lanceam in Dioxippum intorsit, quam ille paululum reclinatus euitauit: post id sarissa intenta ad eum feriendum contendit: ut propius accessit, Dioxippus claua sarissæ inflicta totam eã confregit, sicq; Macedonis conatus bis frustratus fuit: tunc gladio rem gerere deliberans, manu educere eum instituerat, quum assiliens Dioxippus præuenit, suáq; sinistra manu illius manum, qua ensem stringere parabat, occupauit: dextra autem è statu eum suo deturbauit, cruribusq; subtractis in terram deiecit; ibi super iacentis ceruicem pedem impressit, clauáq; in ictum sublata ad spectatores se conuertit, qui incredibili, & maxima uiri uirtute commoti clamorem ingentem ediderunt. Alexander iussit, ut uicto parceretur. Dioxippus aduersario suo incolumi dimisso, ob partam adeo insignem uictoriam corona à suis popularibus honoratus est. Diod. li. 17.

FINIS.